

ZORA

Glasilo

slovenskega katoliškega dijaštva.

Obseg.

- Z.:* V balkanskih gorah.
J. A.: Pogreb brata Jožefa.
Igorjevič: Pesem.
Ivan Marin: Povest jednega iz množice.
Bogdan Kazak: To in ono.
Bajda Kazak: Oblika in snov v umetnosti, nekaj o njenem namenu.
J. Š.: Nevarnosti velikomestnega življenja za dijaštvo.
- Glasnik:** Občedijaški shod. — Za vseučilišča v Ljubljani. — Hudi Gradec. — Vrednost demonstracij. — V izpopolnitev univerz. — Universitas Gregoriana. — Irska vseučilišča. — Ruske univerze. — Ženske visoke šole na Ruskem. — Katoliški Obzornik. — Trojka. — Pomladni glasi. — Slovenskim abiturijentom.

Zora izide petkrat na leto in stane 1 gld., za dijake 60 nč.

Urednik: Anton Vadnal, stud. phil., Dunaj, IX. Porzellangasse 30.

Upravnik: Pavel Valjavec, cand. jur., Dunaj, V. Matzleinsdorferstrasse 76.

Oblastem odgovoren: Dr. Fr. Jankovič.

Na Dunaju

TISKARNA OO. MEHITARISTOV.

Čitateljem lista.

Današnji številki smo priložili 20 strani. To za nas ni mala reč. A pokazati hočemo, da nam je samo do tega, svoj listič kolikor moči izpopolniti. Zato delamo tlako vsi, kolikor nas ima opravek z listom bodi kot sotrudniki bodi kot odpošiljavci. No, to nam je prijetno delo, ker gledamo v vsaki novi številki tako rekoč nov dokument, da nas ne bo še tako kmalu odnesel volk. Ne imeli bi toliko veselja, ako bi nam listič, naš ubošček, kaj ponujal. Torej za idealno plat pri listu bomo že skrbeli sami. Seveda upamo prav trdno, da ujamemo tudi med letošnjimi abiturijenti kakega kalina, ki bo dovolj rumen, da se bo zagledal v „Zoro“ in ji bo posvetil tvorne moči svojih podplatov in možganov. Od sebe pa tudi nečemo pričakovati drugega nego to, da bomo rasli v obojih rečeh, v starosti in modrosti.

Toda „Zori“ ni dovolj, ako kdo teka za njo in ji pripoveduje modre in nemodre reči, ampak ona hoče tudi vsakdanjega živeža. In to je njena realna plat, ki je ob jednom podlaga njenemu bitku. Drugače, pravi, se ne menimo! Zato je naša prošnja do onih, ki list dobivajo, a ga niso še plačali, pač vredna ozira, da naročnino prej ko mogoče poravnajo. Saj vedo, da je deficit nevarna bolezen, ki se posebno rada polasti dijaka in vseh njegovih podjetij. Kajpada, ako bi vsi naročniki plačali, potem bi list kljub veliki draginji v tujih tiskarnah dobro izhajal in se množil, da bi bilo veselje. Saj ga pošiljamo 1100 izvodov po svetu. Da pa ne shira po zgledu drugih dijaških listov, zahvaliti se je v prvi vrsti slovenskim duhovnikom, ki se naročajo nanj, dasi ga morda mnogi niti ne čitajo.

Želeti bi bilo, da bi dijaki, kateri so nam prijazni, pridno agitrali za list, in da bi se naročevali kolikor mogoče skupno, ker nam na ta način silno olajšajo razpošiljatev in zmanjšajo stroške. V tem oziru moramo pohvaliti mariborske dijake, pri katerih se najbolj kaže čut za skupnost in organizacijo. Ne dvomimo, da bi se ne dobil v vsakem kraju kak okreten in podjeten dijak, ki bi z veseljem stopil z nami v zvezo in bi prevzel dijaške naročnike v svojem kraju. Na ta način bi najlažje prišli do velikega števila dijaških naročnikov in prav radi bi pošiljali svojemu poverjeniku večje število izvodov zastonj, da jih razdeli med dijake.

Velike vrzeli v zapisniku naših naročnikov bo treba šele začeti polniti. Dve kategoriji dijaštva, realci in učiteljsčniki, so nam do danes še čisto tuji. Ta del dijaštva je že od nekdanj samosvoj in odcepljen od glavnega in rodovitnejšega gimnazijskega debla. Različnost poduka ločuje po nepotrebnem duhove in jih spravlja celo v nasprotje. Ne domišljamo si, da bi mogli tu kedaj kaj prida opraviti s svojimi edinstnimi nameni. Vendar bi se vsaj nekoliko vzbudil čut solidarnosti v onih, ki so z nami istih nazorov, ako bi stopili nekateri iz njih vrste v krog naših sotrudnikov. Morda bi se celo gospice učiteljsčnice sprijaznile z našo hrapavostjo in doprinesle kaj, čeprav malo, v splošno korist.

Sicer pa se človek lahko v jezik ugrizne, če preveč govori. Zato naj zaključí te besede srčno voščilo vsem našim tovarišem dijakom. Bog daj vesele počitnice! Onim pa, ki mislijo da bomo kedaj zaspali, kličemo: Quod non!
Zoraši.

Opomba uredništva. Spise in zlasti pesmi, katerih mislo natisnili ali pa o katerih usodi nismo poročali pismeno njih dopošiljevcem, smo vse zavrgli.

Opomba upravníštva. Naročnina in vse drugo kar se tiče lista, naj se pošilja tekom počitnic edino na našega upravnika, ker ostane on edini na Dunaju.

Smrt je pokosila letos že pet slovenskih akademikov. Meseca svečana se je ponesrečil na železnici v Klosterneuburgu pri Dunaju pravnik J. Zajca in ob istem času je umrl v Novem mestu medicinec Vojska. V majniku je položila smrt v grob nadepolnega pravnika Antona Majarona v Borovnici in pravnika Ivana Capudra v Praprečah pri Lukovici. In v juniju se je zgrudil v Ljubljani v prezgodnji grob absolvirani modroslovec, talentirani dr. Ferdo Jančar, ki je lani na dunajskem vseučilišču dosegel svoj doktorat ter bil radi svojega velikega znanja zgodovine poslan z državno ustanovo v Rim, kjer je postal član društva „Instituto austriaco di studii storici“. Razen Zajca so vsi umrli za prsno boleznijo. Pravnik Capuder je bil nekaj časa ud „Danice“ in je bil tudi potem vedno v najožji zvezi z Daničarji. — Naj vsi počivajo v Bogu! V.

Židovstvo na univerzi v Budapešti. Kakor sploh po Ogerskem širi se tudi na univerzi v Budapešti židovstvo. Leta 1867—1868 je bilo med 1885 slušatelji 992 katolikov in 335 židov. Toda primerjajmo sedajni čas s poprejšnim. V letu 1894—1895 je bilo med 4066 slušatelji 1680 katolikov in 1255 židov. Vidi se, da so se židje v tem času skoro desetkrat bolj pomnožili ko katoliki. H.

Dva nova kipa v arkadah. Dne 5. junija so odkrili v arkadah dunajskega vseučilišča dva nova kipa, ki predstavljata dr. Rokitanskega in dr. Skodo. Oba dva sta bila profesorja na medicinski fakulteti dunajskega vseučilišča in splošno znana učenjaka. Prvi slovi kot ustanovitelj patološke anatomije, a drugi kot preosnovatelj interne medicine. Rokitansky je deloval od l. 1834—1879 in Skoda od l. 1846—1871. H.

„Pomladni glasi.“ Naši tovariši, ljubljanski bogoslovci, so izdali letos že osmi zvezek svojih slovenski mladini namenjenih „pomladnih glasov“. Vsebina lične knjižice je lepa in mnogovrstna, jezik vzgleden. Spisi seveda ne morejo biti vsi jednako popolni. Mi smo s slastjo čitali lepe slike iz mladih dni“. Pravi biser se nam zdi tudi mala pripovedka o šentjanževi roži, ki bi bila pač vredna, da pride v kako čitanko. Z gotovo koristjo bo čitala mladina ljubeznivo opisano življenje sv. Stanislava; ta spis se odlikuje z lepimi poetičnimi primerami iz prirode in življenja. Omenjamo samo te tri spise, ker po našem mnenju najbolje označujejo celo knjižico. Kdor se spominja izza svojih nežnih let, kako vsprejemljiv in pomljiv je bil takrat za vse, kar je čital, ta ve ceniti veliko vrednost dobrih mladinskih spisov in bo hvalil bogoslovce, da so podarili slovenski mladini zopet jedno knjižico, katera jo bo navajala k pobožnosti, človekoljubnosti in ljubezni do prirode in domačih navad. Mladinski spisi — to je zlato polje za vnetega dijaka! V.

Rusko-slovenski slovar. V tiskarni g. Andreja Gabersčeka v Gorici je izšel pred veliko nočjo rusko-slovenski slovar s kratko slovnico ruskega jezika. To zlasti za slovensko dijaštvo važno knjigo je sestavil za Slovence naš rojak M. M. Hostnik, profesor na ruski gimnaziji v Rilsku. Slovar obsega na 355 straneh one besede, ki niso skupne ruskemu in slovenskemu jeziku. Potem je 23 strani prilog, kamor so sprejete besede, ki imajo v ruščini drug pomen ko v slovenščini, dalje besede, ki imajo pri raznem naglasu razen pomen, potem slede najbrabljivejša imena v domači, laskavi in zaničljivi obliki in imena za uteži, mero in denar. Konečno je pridejano 85 strani slovnice, ki Slovincu popolnoma zadostuje. Cela knjiga je sestavljena umno in bo prav dobro ustrezala onim, ki se žele učiti prekrasnega ruskega jezika. Kdor se hoče lotiti ruščine, katere se Slovenec lahko igraje nauči, naj pregleda najprej

slovnico in naj začne takoj čitati s slovarjem v roki kako rusko knjigo. Tako bo znal rusko, da sam ne bo vedel kedaj. Saj sta si slovenski in ruski jezik tako sorodna, da ni med njima niti tolike razlike, kakor je med nekaterimi nemškimi narečji. Nepotrebno je govoriti o velikem pomenu ruskega jezika, ki je postal že svetoven jezik in si pridobiva vedno več veljave. Skrajnji čas bi bil, da se vsi Slovani otrésemo enkrat v medsebojnem občevanju nemškega volapūka in se poslužujemo ruščine kot občevalnega jezika, ako se ne moremo razumeti v svojih jezikih. Glavna pridobitev pri vsem pa je, da nam znanje ruskega jezika odpre neizmerna bogastva ruske književnosti. Menimo, da je rusko-slovenski slovar jedna izmed najiminitnejših knjig, kar jih je izšlo zadnji čas pri nas, in upamo, da se bodo zlasti dijaki okoristili z njo. Cena je nenavadno nizka; nevezana knjiga stane 1 glđ. 50 kr., vezana 1 glđ. 80 kr., po pošti 10 kr. več.

V.

Hčerka pariških dijakov. Pred kratkim so napravili pariški dijaki veliko veselico, katere prebitek se obrne v korist neke pred petimi leti od dijakov adoptirane deklice. V juliju l. 1893 se je vznemiril dijaški oddelek v Parizu, tako imenovani „Quartier Latin“, radi razpustitve delavske borze. Sinovi muz so se spustili v boj z red ljubečimi polipi. Posnemajoč slayne zglede raztrgali so cestni tlak, prevrnili omnibuse in kočije ter tako napravili barikade. Priti so morali vojaki, da so razgnali dijake. Pri tem pa je prišel po nedolžnem ob življenje mladi dijak Nuger, ki se nemirov ni udeleževal. Isti dan so poročali časniki, da so našli ponoči pri cerkvi Saint-Jacques novorojeno deklico in jo izročili v najdišče kot številko 4811. Dijaki so sklenili spomin rano umrlega tovariša oslavit s človekoljubnim dejanjem in so adoptirali številko 4811. Pri krstu so dali mali revici ime Lucie-Jacqueline, da bi jo pa spravili v zvezo z dotičnim dogodkom zrekli so ji značilni priimek „Bagare“ (hrup). Sedaj je deklica v vestni vzgoji na kmetih. Tako ta otrok, ki so ga našli pred petimi leti zapuščenega in prezebajočega pred cerkvenim pragom, vrlo in zdravo uspeva in dijaštvo, ki je deklico vzelo za svojo, skrbi kot skrben oče že za njeno doto. Prebitek omenjene veselice z obrestmi, kolikor se jih bo nabralo, bo dobila deklica kot doto pri svoji poroki.

V.

Katoliška univerza v Löwenu. Belgijski katoliki so si ustanovili v Löwenu svojo univerzo. Vredno je izvedeti kako sodi belgijski naučni minister o njej. Ko so blagoslavljali na tej univerzi novo kapelo, zgodilo se je to jako slovesno. Med mnogimi navzočimi gosti bil je tudi belgijski naučni minister, ki se je o tej univerzi izrazil sledeče: Uspehi, katere je dosegla do sedaj ta univerza, so popolnoma povoljni, tako na znanstvenem kakor na socialnem polju. Izvrstni možje so se šolali na tej univerzi. Znanstvena priobčenja niso dosegla priznanja samo v Belgiji ampak tudi zunaj.

H.

Četrtil letnik.

Mali srpan 1898.

III. zvezek.

V balkanskih gorah.

Iz l. 1877.

„Kakó sem otožna, kar je v boj
Odšel predragi Grigórij moj.“

„Srcé mi drhti in vene obraz —
Brez njega živeti ne morem jaz.“

„Ostávila premili bom dom,
Za žéninom pojdem v bojni grom.“

„Tam čúvala ga bodem zvestó
In téšila ranjence gorkó.“

To materi svojej govóri
Miléna, bogatega Sérgeja hči.

In res ne mine še mesec cel,
Že spéši na jug korak presmel.

Na sužna bolgarska stopi tla,
Ki z rusko krvjó napojéna so vsa.

In vender ji čut je vesel in vnet,
Ker videla bo Grigórija spet.

Po poljdih bojnih hodi srčnó,
Tolaži ranjence ljubó.

Tolaži, streže jim povesod,
Grigórijev verno išče hod.

A išče ga, išče Miléna zastonj . . .
„Grigórij, li strt že od vražnih
si konj?“

* * *

Od severa veter piha leden,
Pokriva zemljo plašč snežen.

V balkanskih górah topovi gromé,
Junaki ruski srčnó se boré.

„Za Kristovo vero, slovansko
prostost
Pokážimo, bratje, svojo srčnost!“

Takó doní od njihovih trum
In bolj in bolj jim raste pogum.

In bolj in bolj žaré jim oči,
Kipí jim v prsih razburjena kri —

Mosléme divje seka njih meč,
Da pomori jih ljuto besneč.

Končano! Po bojnem polji okrog
Miléna hodi polna tog.

Mladeniče gleda pale, možé,
Kakó vsi v krvi, v snegu ležé.

In dalje po polji jo pot pelja
In vedno vidi več gorja.

Oj tam prekasen junak leži,
Na roki prstan se mu blišči.

I bliže k njemu gre . . . Gorjé!
Na prstanu njeno se čita imé.

Miléna omahne, omedlí,
Pri truplu junaka žalno ječí.

Krog nje pa veter piha leden,
Pokriva zemljo plašč snežen . . .

Miléno prevzame sen sladak —
Z mladenko sanja mlad junak.

In sán ala bosta do konca dni
V gomili hladnej brez skrbij.

Z.

Pogreb brata Jožefa.

Mali zvonček v borni lini
Samostanske cerkve male
Žalnim glasom, glasom milim
Bratu Jožefu k pogrebu
V zadnje poje pesem danes.
„V Bogu spavaj, mirno spavaj,
Zvesti hlapec samostanski —
V božji službi si osivel,
V tihi službi mej zidovi,
Nepoznan mej svetom širnim!“
Bratje rjavih kut v sprevodu
In očetje sivobradi
Resni stopajo pred krsto
Težkim glasom prepevaje
„Miserere“, pesem smrtno. —
Brat umrli, brat preprosti,
Koga si poznal v življenju,
Da pridruži se sprevodu,
Da v molitvi se te spomni,
Te do groba verno spremi? —
Kolikor poznal ljudij si,
Glej, vsakdo korakom trudnim

V verno zatopljen molitev
Stopa solzen pot pretužno!
Solzen stopa trop za tabo,
Revežev hvaležna vrsta,
Žen, otrok in sivih starcev,
Mož slabotnih in bolehnih.
Vrsta tužna in potrta,
V širnem svetu zapuščena
Mokrih lic za tabo stopa. —
Brat umrli, brat preprosti,
To so tvoji dobri znanci,
Ki poznal si jih v življenju!
Tam, ob vratih samostana
Dan na dan življenje svoje
Lajšal si trpljenja težo,
Mnoge jim delil darove,
Manjšal jim morečo revo. —
„Bog te sprejmi, Bog te sprejmi
V večno slavo, brat dobrotni,
Bog usliši naše prošnje,
Bog povrni ti stotero!“
Sprevod dalje se pomika,

Petja glas in glas molitve
 K Bogu speje na višave.
 Blagoř mu, ki v službi častni
 Milosrdja je osivel! —
 Kaj pomaga, kaj pomaga
 Zlata krsta bogatinu,
 Kaj pomaga spremstvo slavno

In visoko in obilo?
 Kaj pomaga blišč življenja,
 Kaj razkošnost, čast in slava,
 Ko ga ni na širnem svetu,
 Da za krsto prebogato
 „Očenaš“ bi zanj pomolil!

J. A.

Pesem.

S cvetkami šepeče
 Vetrec na poljani,
 Poigrava se z valovi
 V širnem oceani.

A po oceani
 Ladija potuje,
 Na poljani pa mi v koči
 Ljubica stanuje.

Ljubica stanuje
 Kakor tič prepeva
 In na njo me zarja spomni
 Zjutraj, koncem dneva.

Igorjevič.

Povest jednega iz množice.

Spisal Ivan Marin.

VIII.

Gospica Mařenka je sedela sama pri oknu. Gospa mama je bila odšla k svoji prijateljici na Viden, katero je imela izmed vseh najraje in s katero se je dalo brez daljše pavze kramljati tri ali štiri ure. Danes se je bilo že toliko gradiva nabralo, da je bila vest gospe Bohaty že preveč obtežena in skrajnji čas je bil, da izlije svoje novice in pritožbe v naročaj dobre prijateljice. Mařenka pa je ostala danes doma. Najbrže je imela kak zobobol ali kaj jednakega, obraz je bil namreč obrobljen s črnim robcem. V rokah je držala malo knjižico,

roman: die Verliebten, navaden modern roman v modernem slogu pisan, z modernimi epizodami, z moderno načelno sliko in v moderni vezavi. Gledala je pazljivo v knjigo, zobje so jo menda nehali boleti, tako je bilo berilo zanimivo. V tem trenutku se je ravno zato šlo, ali se posreči beg obeh ljubimcev. No, ako bi se izjalovil ta zanimivi poskus, kolike posledice! Oči so bile napojene v tem trenutku z ognjem in roke so ji drhtele od nervoznosti. Ej, prijateljica ji še kaj zanimivega posodi, saj drugače bi morala konec vzeti v dolgem času pri tem pustem zobobolu!

Ravno sta se bila oba ljubimca srečno spravila na sani, ko je začel lajati na dvorišču priklenjeni pes — torej Bog ve, kaj pride zdaj? — no ravno najzanimivejše, kar odpre nekdo kuhinjska vrata. Mařenka pogleda skozi priprte duri in zapazi Valentina, ki je potrkal. Čudno, v tem hipu jo je moralo strašno zaboleti v čeljusti, kajti brž se je prijela za lice in obraz je postal hipoma strašno bolesten. Knjižica je pa zdrsnila na tla.

Valentin je pozdravil; dobil je kratek, skoraj jokajoč odzdrav.

— Gospica, kaj ste bolesteni? zasmilila se mu je v srce. A komu bi se ne? Ta žalostni pogled, lice polno žalostnega, boleznega izraza, in vse to pri mladem — nedolžnem — dekletu!

Mařenka je zrla vanj, nato pa pobesila oči. Valentinu se je zdel obraz v črnem okviru še krasnejši, in polastil se ga je nemir. Ozre se po sobi in nadaljuje:

— Gospe mame ni doma?

— Ne, je šla na Viden. Ah, gospod Doljak, prosim Vas sedite in povejte mi kaj, meni je znoreti od samih bolečin. Morda mi Vi s svojim zanimivim govorom preženete bol? — pogledala ga je zopet in takrat ljubeznivo in proseče. Valentin je primaknil stol in sedel.

Zapazivši na tleh knjigo jo pobere in pogleda naslov.

— Dovolite, gospica, tu imate zanimivo berilo, kakor vidim.

— Krasno, zanimivo — spomnila se je zopet romana — gospod Doljak takega še nisem čitala. Glejte, najboljši dokaz, da je izvrsten, je ta, da so me nehali zobje boleti. V trenutku pa, ko sem odložila knjigo, pri Vašem prihodu, me je zopet zbolelo. Ni to jasen dokaz? Ah, tako lepega še Vi niste čitali, gotovo ne. — Pa, nekaj mi je padlo v glavo, — ali bi Vas smela prositi, da bi mi nekoliko čitali? Strašno rada poslušam, ako mi kdo čita. Prosim, gospod Valentin, pardon, gospod Doljak, ali ste tako ljubeznivi? —

Ne vem, kaj bi porekel objektiven poslušalec teh besedi, Valentinu je govorjenje jako ugajalo in kakor iz srca mu je menda vzela željo, da bi ostal pri nji. Takoj je vzel knjigo, in ko se je natanko poučil, kje naj začne, je začel tam, kjer sta se ljubimca nakladala na sani in je

nepričakovano začel na dvorišču prikljenjeni pes lajati. Čital je zložno, precej tiho. Mařenka je vprla vanj oči z vso silo in mu gledala v oči. Valentin je to začutil in delo mu je jako dobro, kakor bi ga kdo božal po licu. V srcu se je prelivala sladkost in kri mu plala razkošno v lica.

Zohje so menda Mařenki zopet odnehali, kajti obraz je izgubil bolesten izraz, mesto njega pa se je pokazal izraz hrepenjenja in nečesa, ki se ne dá povedati, pač pa občutiti; bilo je nekaj prevdarnosti in zvitosti v njem in ob jednom ljubeznivosti.

Pisatelj je slikal prev obširno nadaljnje dogodke nesrečnih zaljubljenecv, kako sta bila zasačena in se morala ločiti, nesrečnika! In potem je sledil dvoboj v novem poglavju. Bilo je skratka jako zanimivo!

Valentin je čital naprej, ne da bi mu primanjvalo sape. Mařenkine oči pa so ga begale čedalje bolj. Slednjič se ni mogel več premagati in pogledal jo je, da so se oči srečale. Mařenka je hitro povabila oči in zarudela. V tem trenutku po se je zdelo Valentinu, ko jo je videl tako nedolžno zarudelo, da je v jedni točki na čistem, storil je sklep.

Toda čital je nadalje. Popisoval se je sestanek obeh ljubimcev pred dvobojem. Dasi se je Valentin drugače smejal takim popisovanjem in sploh takim romanom, danes ga je cela povest zanimala. Čudno, čutil je, da bi ga prav dolgočasilo, ako bi sedel sam v svoji sobici s to knjigo; sedaj pa sedeč nasproti Mařenki mu je stvar ugajala in ga zanimala. Bilo je, kakor pripoveduje Dante-jeva Francisca: sedela sta skupaj in čitala roman. In tudi tu se je stvar slično obrnila.

Valentin je postajal čedalje nemirnejši. Glas se mu je počel tresti, izgubljal je pravo vrsto in mesto in obtičaval. Kri mu je hitreje plula pa žilah, srce hitreje in silneje bilo.

Odložil je knjigo. Prenehal je bil na mestu, kjer sta jemala ljubimca slovo in se objela. Spregovoril je s tresočim glasom:

— Gospica, kako Vam ugaja? —

— Meni, oh, Vi ste — poredni! —

Koketni nasmeh, ki je še bolj zmedel Valentina.

— Ne, gospica, dalje ne prenašam tega! Ali se mislite nad menoj maščevati?

— Zakaj, jaz maščevati? Čudno. — Zopet isti nasmeh, poln razkošne ljubeznivosti. Valentin je vprl vanjo pogled.

— Kaj še vedno mislite na ono kmečko deklino tam doli? — Ah, gospod Valentin . . .

— Prisegam Vam, da je ne ljubim, temveč —

— Radi imate! Gospod Valentin, vi ste okrutni. Mislite, da me prepričate?! —

— Ne morem dalje prenašati . . . Mařenka!

Mařenka je povesila oči; ko jo je pa prijel za roko, ga je pogledala goreče, da je menil, da mu sežge trepalnice.

„In oni dan nista več nadalje čitala“. Prav kakor Franciska in Pavel.

Mařenka je pripovedovala svojo „povest“, svoje življenje, vse, kako ji je Valentin ugajal takoj, ko je prišel, da ga resnično ljubi itd. Valentin je nasprotno zatrjeval, da šele sedaj ve, kaj je ljubezen. Omenjal je večkrat Franico, deklico iz Kranjske, tako, da je šele vse povedal, kar je preje Mařenka le slutila. Bil je prepričan, da je Mařenki vse zano, zato je hotel vse opravičiti, kakor bi se bil zagrešil nasproti nji.

Sploh je bila pa sama nervoznost v njegovem govorjenju. Bil je ves iz sebe. Morebiti je bilo tudi nekaj nemirne, očitajoče vesti zraven, saj Franica ga je tudi ljubila. Skušal je vse spomine s tem zatreti, da je prav veliko o tej stvari govoril, da bi se tako spomini razplinili.

Na cesti je bilo živahno. Polagoma je legal mrak na hiše in v sobe. Dobro sta se zabavala roka v roki naša zaljubljenca. Mej tem pa je stala v Valentinovi sobi za vratmi bela, zagrjnena gospa. Preje je dolgo poslušala, ko pa je čula, da sta si ljubezen odkrila, zlasti ko je Valentin začel govoriti o ljubezni, tedaj je zakrila obraz in tiho, tiho ihtela. Kaj ji je bilo? Kaj jo je zanimalo dejanje Valentinovo?

Kdo je bila ta bela, zagrjnena gospa?

— Bila je Valentinova — bodočnost.

Valentin je ni čul in bi je ne hotel v tem trenutku čuti in bi se ne bil zmenil v tem hipu za njeno ihtenje, saj je bil v sladkem razkošju ljubezni. Prvič v življenju se mu je vzbudila strast, katere še ni poznal doslej. Zdela se mu je sladka, neskončno sladka. Mařenka mu je bila angelj, njene oči nebesa, njen nasmeh blaženstvo in vse, kakor že pesniki tolmačijo čustva zaljubljenca.

Mařenka pa je vse videla, čula, čutila poljube in stiskanje rok in bila je — kakor je videl Valentin — vsa srečna. Oči so zadobile še večji ogenj v mraku, lica so zarudela.

Šepetala sta si ljubezen. — Bela, zagrjnena gospa v Valentinovi sobici pa je tiho ihtela.

IX.

Čez nekaj dni je došlo pismo Franice iz Kranjske. Valentin je bil ves ta čas omamljen od sreče. Učenje je seveda pustil v nemar, ker vsakdanja proza se ne da zvezati neposredno s poezijo. Franica, ki mu je preje tolikrat prišla na misel, sedaj je skoraj pozabil nanjo. Ni čuda, saj je poskrbela Mařenka, da ni zrl v preteklost, temveč užival sedanjost, ne meneč se na drugi strani za bodočnost.

Franičino pismo ga je nenadoma zopet vrglo v preteklost. Čudno se mu je zdelo, da ni toliko časa nič nazaj pomislil. Hipoma ga je zabolelo nekaj v srcu, kakor kes in usmiljenje.

Franica je pisala sledeče:

Dragi moj Valentin! Naznanjam Ti tužno vest, da so moj ata umrli. Včeraj smo jih pokopali. Lahko si misliš, kako sem žalostna, tako, da jokam včeraj in danes nepretrgoma. Mama me tolažijo, pa so reva sami ravno tako žalostni. Saj sva imeli tako radi ateja! Bili so tako dobri. Sedaj sva z mamó sami. Postalo je strašno dolgočasno v naši hišici. Vedno nama nekoga manjka. Poleg tega vidim vedno, po noči in po dnevi, ako pogledam v kot, kjer so bili na mrtvaškem odru, jasno vidim, kako ležijo, njih blede obraz in skoraj višnjeve zaprte oči. Ne rečem, da me je strah, vendar malo groza me je, ko ni mame doma.

Jedino s tem se še tolaživa, da so umrli prevideni s sv. zakramenti. Ko nama je zdravnik povedal, da bo težko kaj z njimi, sva takoj poslali po domačega gospoda župnika. Sreča je bila, da so bili ravno takrat se zavedli.

Sedaj sva sami. Skrb imava, kako se bova preživel. Mama bodo imeli le malo vdovine in jaz jim nečem ležati na vratu. Zato pojdem v mesto, šivati znam in stopim h kaki šivilji. Tako morem še mami malo priboljška dajati.

Pa še nekaj prav važnega imam povedati. Predno so oče umrli, prišel jih je obiskat učitelj iz sosednjega trga. Med drugim jim je govoril o sebi in svojem stanju in da se misli — oženiti. Koga pa je mislil vzeti? Ugani! — Glej, mene je hotel. Pravil je, da me ljubi in več takih. Oče so dejali, da jih veseli, da bi videli mene preskrbljeno, vendar me morajo še vprašati. No, jaz sem jim pa povedala, da se midva ljubiva, da Te ne morem nikdar in nikjer pozabiti, da me tudi Ti ljubiš in da počakava še nekaj let, potem pa bova srečna skupaj. Ata so bili tega tudi veseli, samo rekli so, da bi Te radi videli in Te blagoslovili. Oh, Ti ne veš, moj dragi Valentin, kako so bili oni dobri, in kako so me ljubili!

Učitelj je sicer pošten in dober mož, poznam ga iz več prilik. Vendar ne morem in ne bom nikdar družega ljubila, kakor Tebe. Da bi Ti vedel, kaj si mi zdaj, ko nimam še očeta več! Zdaj mislim jedino le na Te.

Prosim Te vendar, odpiši mi. Sedaj Ti že tretjič pišem in ne dobim odgovora. Vendar nisi bolan? Pozdravlja Te i mama moja i Tvoja na veke — Franica. —

To je bilo pismo nekdanj „njegove Franice“. Nedolžno, naivno, kakor se ne glase navadno zaljubljena pisma.

Valentin je prečital in se zatopil v misli. Zopet mu je vstala v duhu podoba Franice, njen nedolžni, sveži spomladanski obraz, brez sledu strasti in ognja. Toda takoj se je zdramil, ko se je spomnil nove ljubezni, ki je bila vsa gorečnejša in silnejša. Primerjal je Franico z Mařenko in dal Mařenkinim očem in ustim prednost. Kak ogenj v tej in kaka strast! V oni pa mirno, tiho plapolanje.

In to nasprotje je še umetno povečaval, tako da je slednjič prišel do konečnega zaključka, da ni Franica zanj, da potrebuje on žive, goreče ljubezni, ne tihe in mirne. Z Mařenko se niti ne da Franica primerjati. Prva jo nadkriljuje v vsem. Dà, dobil je celo antipatijo do sloga Franičinega, zdelo se mu je pismo zoprno in dolgočasno in otročje.

Napisal je Franici sledeči list:

Cenjena prijateljica! Izražam odkritosrčno sožalje radi smrti Tvojega očeta. Sporoči, prosim, to tudi gospej mami. Glede one važne novice pa Ti odgovarjam, da Ti ne stavim nobene ovire, in ako Ti učitelj ugaja, tedaj ga vzemi ne meneč se zame. Imela sva nekdanj skupno neke sanje, toda bilo je vse le otročja igra. To uvidiš gotovo tudi sama, saj sedaj si gotovo drugačnih misli. Res, življenje je resno in ko pride človek v prilična leta, treba je, da je tudi resen. Oj Bože, koliko in kake igre si otroci izmislijo! Najina „ljubezen“ je bila res jako kratkočasna in zabavna.

Še jedenkrat Ti ponavljam, da Bog obvaruj, da bi bil jaz vzrok Tvoji morebitni nesreči in bi ne sledila nagnjenju svojega srca. Sicer pa ostaneva prijatelja, kaj ne? Seveda Te moram prositi še oproščenja, da si dovoljujem tikanje. Mislim, da ti ostanki nekdanjih otročjih dni so zanimivi. Ako pa želiš, tedaj se vikajva! Tvoji gospej mami moj poklon in pozdrav. Bodi srečna in ne žaluj preveč po očetu! — Valentin.

Kratko je bilo. List je še jedenkrat prečital, potem zavil v ovitek in napisal naslov. Od srca se mu je odvalil velik in težak kamen. Vendar je prerezal nit, ki ga je vezala na preteklost. Sedanost, sedanost, ta je njegova!

X.

Gospa Bohaty je bila čudna gospa. Res je, da jo je držala sama ljubeznivost skupaj, vendar s čim naj bi Valentin zaslužil, da je bila gospa nakrat proti njemu tako strašno prijazna? To je čudno. Saj ji ne plačuje nič več, ne krajearja več, kakor preje in vendar je tako zvišala svojo ljubezen do njegove osebe.

Kakor mati se je začela vesti. Ko je prišel domov, ga je vedno zadrževala v sobi in napeljala govorico na popolnoma nova polja, kakoršnih še nista dosihmal nastopila v svojih disputacijah. Takrat je

bila gospa strašno radovedna, kako življenje je na Kranjskem, kako žive uradniki, zdravniki itd., in kako plačo imajo zlasti zadnji.

— Oh, gospod Doljak, kaj se Vam mara, ko se le nekaj časa mučite, potem pa bodele lepo živeli z lepo plačo. Mi pa smo vedno pri starem, kaj malo imam še pričakovati od življenja. Da bi le videla mojo Mařenko preskrbljeno, potem bi ne mislila več naprej. — Pri tem pomenljivem govoru pa je pogledala po strani Valentina. Ta pa je ves blažen poslušal materinske besede in občudoval velikansko materno ljubezen gospe Bohaty in dejal sam pri sebi, da so take matere redke.

Gospa pa je nadaljevala:

— Oh, moja Mařenka je res dobra deklica. Moj rajni mož jo je grozno ljubil, tako da jo je včasih cele ure ujškal na kolenih, ko je prišel iz pisarne. Oh, ko bi bil še on živ! Revica mora pa služiti sedaj, pa kaj čemo, ko ni drugače. Še letos naj hodi, potem bo pa doma začela šivati, ali se bo pa naučila dobro na citre in potem dajala ure. Da bi nje ne imela, bi ne mogla teden dni živeti. Bog ve, kaj bo, ako ji v glavo pade, da se omoži. To je še dobro, da se ne zmeni za moške prav nič, oh, hvala Bogu, v tem je še nedolžna. Ne bom se bahala, vendar lahko rečem, da bo srečen, kogar bo vzljubila v svojem nedolžnem srcu, — dobil bo lilijo v svoj vrt. To pa se ima zahvaliti le moji vzgoji, jaz jo trdo in ostro držim, veste gospod Doljak, ne pustim, da bi hodila zvečer okrog in kaj družega. Pred letom jo je obiskala prijateljica iz Češkega s svojim ženinom. Šli so na sprehod, ali ne, peljali so se iz mesta nekam že zjutraj. Hotela je priti še le ob najstih zvečer z vlakom domov, jaz pa sem ji ukazala priti ob pol desetih. Dovelj ima! Ne trpim, da bi se po noči okrog vlačila. Oh, in ona je res dobra hči — itd.

Bilo je včasih nakopičenega toliko različnega spominskega, hvalnega in družega blaga, da je Valentinova donišljija se razširila za več stopinj širjave. Gospa Bohaty je bila, kar sem še vedno skušal pokazati, izvrstna govornica. Ona je znala prepričati, ako je bilo sploh to mogoče. Valentin je videl odslej v Mařenki angeljčka. Nedolžna kakor lilija! Predstavljal si je, kako bo srečen, ako presadi to lilijo na svoj vrt, — kakor se je izrazila v poetični obliki gospa mama.

Nekega lepega dne sta sedela Valentin in Mařenka skupaj in se pogovarjala o predmetih, ki je navaden takim zaljubljenecem.

Ko pa sta prišla na vrhunec svojega kramljanja in do zaključka, da sta res tako zelo srečna, ako se gledata itd., da ne moreta drug brez družega živeti in da sta jedna duša in dve telesi, no tedaj je zapečatil to veliko spoznanje pristrčen poljub. In glej, ali se je usoda z njima norčevala, ali jima je pa bila tako naklonjena, da je v tem važnem hipu

stopila gospa mama v sobo. Šla je v omaro po krajcarje za loncevezca. Videla je vse.

In ista gospa Bohaty, ki je zatrjevala Valentinu, da ne pusti Mařenki „kaj družega“, je bila vidno vzradoščena pri tem pogledu. Ali jo je ta nežni prizor spomnil na slične trenutke z rajnkim, ki je bil tako dober mož, ali pa ji je prišlo pri tem prizoru na misel, da bi rada videla predno umrje, da bi bila Mařenka preskrbljena.

Valentin seveda je bil ves v zadregi, saj si lahko mislite. Mařenka pa je bila pri zavesti, zapojmila je važnost takih trenutkov. Skočila je k materi in se oklenila njenega vratu.

— Oh, mama, midva z Valentinom se ljubiva, tako neizrečeno ljubiva — — —

Gospa Bohaty širna lica bila so namah pokrita z množino poljubov. To je pa tako dobro delo maternemu ljubeznivemu srcu gospe, da je dejala prav kakor matrona:

— Moja zlata hčerka, ne vznemirjaj se in ne zađuši me. Že dosti, dosti — po ni bilo konca izlivanju srčnih otroških čutil. Valentin je čutil, da je zdaj vrsta na njem, da pojasni celi položaj. Stopi tedaj naprej in pravi:

— Gospa, mislim, da me poznate že, da sem pošten in da pošteno mislim. Vašo gospico hčerko ljubim in mislim ne samo za sedaj, temveč za ves čas mojega življenja. Če mi dovolite, tedaj bi Vas prosil, da mi obljubite, da mi jo daste, ko bom samostojno si služil kruh, ko dokončam študije in dobim službo. — Zdaj je bil kamen od srca.

— Vznemirili ste me, odkritosrčno povedano, vendar ob enem me veseli, da ste ravno vi, ki ste tako dober, pošten mlad mož, da jih ne poznam mnogo, ali celo malo takih, da ste ravno vi, katerega je vzljubila moja Mařenka v svojem otroškem nedolžnem srcu. Vi me poznate, da sem mehkega, dobrega srca in da ljubim svojo hčer, zato bi bilo čudno, ako bi se protivila sreči svoje hčerke. Ravno takega sem si želela za zeta, kakoršen ste vi, tako značajnega moža. Srčno me veseli, ljuba Mařenka — govorila je Mařenki — da si tako bistrega duha, da si spoznala velikansko vrednost duše gospoda Doljaka. — Gospa Bohaty je govorila še dalje in dalje. Poljubila je Mařenko večkrat na čelo, svojo nedolžno lilijo.

Odslej se je začelo še pristrénejše življenje v stanovanju gospe Bohaty. Zavladalo je družinsko življenje; gospa mama je bila mati, Valentin pa družinski oče in sin ob enem. Oče je bil vedno, ko so šli skupaj na izprehod in se ustavili redno v gostilni ali kavarni v Pratru ali zvečer v „Volksgarten“-u, kajti vse, kar so povžili, je plačal on. Gospa se je sicer

branila, toda Valentin je hotel biti res kavalir in ob jednom pokazati, da se čuti res že člana družine Bohaty — in gospa tudi ni bila silna.

Seveda je pisal Valentin odslej večkrat gospodu stricu župniku. In župnik, — mož, ki je vedel, da se na Dunaju ne živi ceno, kakor je vedno zatrjeval, je pošiljal poštna nakaznice pogostneje. Zdaj pride rigorozum in fant potrebuje krepke hrane, ko se uči veliko.

Gospa Bohaty pa se je tudi vedla ljubeznjivo napram g. Doljaku. Začela se je brigati ne kakor skrbna gospodinja zanj, marveč kakor skrbna mati. V perilu je zasledila več strganih nogavic in prišla je celo do prepričanja, da so srajčni ovratniki za Valentina vrat preozki. Treba je bilo torej nogavice zašiti in srajčne ovratnike razširiti. Začela je tudi plesti nogavice gospodu Doljaku.

Bilo se je res mnogo skrbi preselilo na glavo gospe. Valentin pa je bil ves srečen, videč nežno materinsko brigo gospe Bohaty in globoko nesebično ljubezen njene hčerke, gospice Mařenke.

XI.

Valentinu je pričelo cveteti res novo življenje. Dan na dan se je izprehajal s svojo bodočo nevesto in taščo in kramljal brezskrbno. Vendar ne brezskrbno. — Sem pa tja ga je zbolelo nekaj v srcu, kakor glas zanemarjene, pozabljene dolžnosti . . .

Konečno se je toliko premagal, da je odprl knjigo — fizijologijo in začel listati v njej. Toliko stvari je že znal, a med tem časom je vse pozabil. Treba se je od začetka lotiti dela. Bolelo ga je pri srcu in skoraj se je kesal, da je čas, ki mu je itak pičlo odmerjen, tako nezmislno zapravljaj. Skoraj bi se bil kesal, toda kesal se ni. Človek bi mislil, da se bo tem odločneje in vztrajneje lotil učenja, da si zagotovi bodočnost in da si postavi s tem temelj sreči. Toda ne, ljubezen do Mařenke ga ni bodrila na delo, čutil je neko antipatijo do sicer mu tako ljubih predmetov.

Danes sta pa zmagala razum in pa vest. Proti večeru je bilo, in sklenil je učiti se neprenehoma do polnoči. Ker še solnce ni zatonilo, se je še precej videlo čitati; zato se je vsedel k oknu in začel resno pregledovati tvarino, ki jo mora obdelati za rigoroz.

Skonca ni hotelo iti. Vedno in vedno se je oziral doli na cesto, ki je oživela v večernem hladu. Slednjič se je vglobil v predmet.

Solnce je polagoma zatonilo nekam za sive strehe visokih hiš. Strehe so še rudele, ko ga ni bilo več videti. Nebo nad ulico se je temno pomodril in izza strehe na nasprotni strani se je pokazal Valentinu poredni mesečev rogelj. Bilo je prijetno v tem času doli na ulici. To so

dobro čutili meščani in meščanke. Nasproti Valentinovemu oknu se je dvignil počasi zastor in skozi okno je pogledal zaspan obraz debelega zasebnika, ki si je bil privoščil nekaj miren spanec. Sedaj na večer se bo pa oblekel, vzel svojo priletno mamo in gospico hčerko in vsi se podajo na izprehod v „Volksgarten“, potem pa v stalno gostilno na dobro večerjo.

To je prijetno življenje in treba je nekaj storiti, da se ga doseže — treba je delati. In naj si potem človek ali prisluži pošteno, ali pa prislepari, delati je treba vendarle. Valentin je tudi začel delati. —

Iz zamišljenosti ga vzbudi otročji jok s ceste. Pogleda doli in vidi kako bije strgana ženska majhnega otroka, ki ga vodi za roko. Otroče tuli neusmiljeno — Valentinu se smili revče. Pri tem pa mu padejo oči na dvojico pred hišnimi vrati — mlado žensko in mladega gospoda.

Hotel je pustiti ta dva v miru — kaj ga brigata? — in se sklonil na knjigo, kar se mu zazdi, da je ta ženski glas znan. Da, tudi ta zvonki smeh pozna... Čudno! Ozre se še jedenkrat pod okno, toda v mraku brez očal ni razložil, kdo je ta ženska. Prijela ga je velika, čudna radovednost. Skočil je od okna in začel brskati na mizi med knjigami, da bi našel očala. A kam jih je založil! Ni jih našel v temi. Vrnil se je k oknu, polastila se ga je mala nervoznost.

Zopet je pogledal doli. Še vedno sta bila spodaj pred hišnimi vrati. Ona je bila obrnjena s hrbtom proti vratom, on pa proti cesti. Vrag vedi, kdo sta. Da bi se še jedenkrat zasmejala — Valentin bi jo spoznal.

Gospod, — njen spremljevalec očitno, je mahal z drobno paličico po zraku in se mnogo smejal; v živem pogovoru se je približeval ženski in zopet oddaljeval. Valentin je živo zasledoval vsako njegovo kretnjo.

Še bolj pa je pazil na žensko podobo. Čudno to, da ga tako zanima. Ta tema! Ta kratkovidnost!

Valentin se je nakrat stresel po celem životu, s komolcem je sunil v steklo, da je okno z glasnim zvenkom zadelo ob zid.

Ta zvonki smeh — mu je znan. Ni dvoma več — kakor je gotovo večer in že tema, tako gotovo je — Mařenka spodaj.

Smeh se je podvojil. Pogovor je moral biti zanimiv in šaljiv.

Valentin pa ni pogledal več doli; sedel je na stol in se zagledal v poredni rogelj nad streho na nasprotni strani. Knjiga je zdrknila z glasnim hruščem na tla. —

Valentin je ni pobral. Možgani so ga zboleli, kakor bi se zbudil iz dolge omotice.

Mařenka!

Smeh je ponehal, dvojica se je razdružila. Kmalu se je čul v predsobi veseli, brezskrbni alt Mařenke. Valentin ga je čul, toda kakor v sanjah.

Dolgo je sedel pri odprtem oknu in zrl čez streho v modro, temno nebo z migljajočimi lučicami. V sobi je bila tema kakor v rovu, le na tleh sredi sobe je blestel ozek bled žarek meseca. Čudno, vse je bilo zavito v temo, le stenska podoba z angeljem varihom se je malo razločila. —

Ura je šla čez deseto. Govorjenje v predsobi je potihnilo. Obe dami sta bili že najbrže pod odejo. Sem pa tja se je čulo tiho vprašanje in potem pa razločen „psst!“ gospe Bohaty. Gospa je Mařenki povedala, da Valentin študira, in ji ukazala, da mora tiho govoriti.

Valentin pa je slonel ob oknu in sanjal. Toda niso bile to sentimentalne sanje, temveč divje, žalostne, ki so obvladale celo dušo njegovo. Mařenka je bila v družbi s tujim gospodičem, ki je njemu popolnoma neznan, in ona se je ljubko smejala in bila jako vesela v njegovi družbi. Pa v mraku!

Slednjič je zaprl okno in se razpravil, ne da bi bil užgal svetilko. Kakor bi bil pijan prišel proti jutru domov, tako je bil utrujen in brez duševnega ravnotežja.

Skozi vrata pa je prihajal rezek pisk speče gospe mame. —

(Dalje prihodujič.)

To in ono.

Piše Bogdan Kazak.

II.

Gotovo bi razžalil vsakega abiturijenta in še bolj vsakega akademika, kdor bi se drznil dvomiti o njega omikanosti. Umakniti bi moral žaljivec svojo neutemeljeno sumnjo, ko bi mu užaljenec pokazal c. kr. uradno potrdilo, da je bolj ali manj sijajnim uspehom dovršil kako srednjo šolo, katera ima namen dajati svojim gojencem vsestransko ali splošno omikanost.

Jaz nočem in ne maram žaliti nikogar, najmanj pa kakega abiturijenta ali celo akademika, ampak povedati namerjam samo mično dogodbico.

Sedelo nas je za mizo kakih dvanajst akademičnih državljanov, katerih vsakdo bi znal bolj ali manj jasno izpričati svojo izobraženost.

Bili smo vsi Slovenci, a ne narodna vzajemnost, še manj duševna sorodnost v mišljenju in naziranju, ampak radodarnost „*almae matris*“, skrbeče tudi za telesne potrebe svojih sinov, nas je združevala pri obedni mizi. Navadno so bili naši pogovori sila nezanimivi, vsakdanji in kratki; tisti dan pa nas je prisilila ploha, da smo ostali dalje skupaj in pričeli kramljati. Prilika je tako nanesla, da je vsakdo izvlekel svojega uma luč izpod mernika in jo postavil na veliki svetilnik. Jezikovno vprašanje je takrat buknilo z vso silo v ospredje, in lahko je umeti, da smo se spravili na to najvažnejšo točko dnevnega reda. Videč, da imamo morda več različnih misli o ti stvari nego je bilo učenih glav navzočih, prešli smo na presojevanje različnih narodov s stališča omike. Seveda isti rezultat: *quot capita, tot sensus!* Da bi pa vendar dognali to vprašanje do kraja, smo se zedinili, da treba imeti skupno merilo, občeveljaven pojem o omiki, ako hočemo narode razvrščati po omiki. Vsakdo se je izkazoval z nenavadno umnostjo in čudovito učenostjo, toda dva nista imela enakih pojmov o omiki, če se sploh sme smatrati premlevanje meglenih in nerazumevnih public za izražanje pojmovanja. Konec besednega meteža pa je bil ta, da nihče — svoje učenosti nikakor ne izvzamem — iz naše omikane in izobražene družbe ni znal sestaviti take opredelbe o omiki, kateri ne bi ugovarjalo vsaj enajst tovarišev. Kajpada ni ta malenkostna sitnost nikogar izmed nas vznemirjala in motila, da ne bi odšel ponosno kot zmagovalec z bojišča svojo pot, ko se je vreme zvedrilo, s sladko zavestjo v srcu, da še vendar ni — hvala Bogu! — največji bedak v okrilju „*almae matris*“.

Meni je tisti pogovor še dolgo šumel po glavi, in kadar sem se ga v tihi sobici čepeč domislil, me je silno ozlovoljil in ujezil. Ves svet ima akademike za omikane, a nas dvanajst skupaj ni vedelo jasno in določne povedati, v čem obstoja bistvo omikanosti. Kakšen je tak omikanec, ki niti ne ve, kaj je omikanost? Neprijeten dvom se je porodil v meni, ki mi je zagrenil marsikatero uro, opravičeni dvom, sem-li res omikan ali ne. Ta misel me je zelo vznemirjala in mi dala mnogo opraviiti, predno sem prišel po daljšem iskanju do rešitve, ki me je vsaj nekoliko potolažila in pomirila.

* * *

Razmišljajoč o bistvu omikanosti sem brž uvidel, da nas vseučilišče prav za prav ne dela omikanih, zakaj predmeti, ki se predavajo na posameznih oddelkih, so si povsem različni, a omikanost je pač ena, saj vendar ne govorimo ne o bogoslovni ne o medicinski, ampak samo o omikanosti sploh. Tehnikom in obiskovalcem drugih visokih šol tudi nihče

ne odreka omikanosti, dasi obravnavajo njih učni zavodi kaj različne vednostne stroke. Pravi vir omikanosti mora tičati kje drugje.

Takoj za to negativno pridobitvijo sem se spomnil, kako se nam je od najrazličnejših strani neštetokrat slovesno zatrjevalo, da ni edini nalog srednjih šol podajati trdno podlago, na kateri je kasneje mogoče s pridom se posvetiti strokovnim študijam na visokih šolah, ampak glavni namen srednjih šol je, opremljati svoje gojence s splošno, vsestransko izobraženostjo in omikanostjo. Seveda me je takoj mikalo natančnejšje doznati, kako dosežajo srednje šole ta svoj namen.

Srednješolski predmeti se dele poleg veroznanstva v dve skupini, v humanistično in realistično, na gimnaziju prevladuje humanistična na realki realistična stran. Uvidel sem, da se v obče uči na srednjih šolah v glavnih potezah vse predmete, ki imajo splošno kaj teoretičnega in praktičnega pomena. V obče, pravim, toda ne povsem. Zdelo se mi je, da se šopiri na naših srednjih šolah preveč nepotrebne šare, poleg tega sem pa živo pogrešal marsikaj, kar je dandanes vsekako treba znati vsakemu izobražencu.

Le tako mimogrede hočem omeniti nekaj malega.

Veliko ljudi je še med nami, ki si domišljajo, da so si pridobili z učenjem klasičnih jezikov neko predpravico do omikanosti. Nepristranskemu opazovalcu se zdi čudno, zakaj imata ravno klasična jezika tako prvenstvo nad drugimi gimnazijskimi predmeti. Mnogo več časa nego za materinski ali kak moderni jezik ali sploh kak drugi predmet se porabi s proučevanjem latinščine in grščine. Tiči-li v temeljitem znanju teh jezikov glavni pogoj in jedro omikanosti? Ali je morda namen gimnazijev izobražati same klasične filologe? Vsi drugi stanovi razen katoliških teologov pač ne potrebujejo tako specijalnega znanja vseh neznatnih malenkosti in skrivnosti grškega in latinskega jezika. Moderni jeziki so res tako prepleteni z mnogoštevilnimi izposojenkami iz klasičnih jezikov, da je dandanes zares težko izhajati brez nekega znanja teh jezikov. Tudi onemu, ki se hoče privaditi kakemu romanskemu jeziku, je znanje latinščine velike vrednosti. A ta dva sta tudi edino veljavna razloga, ki opravičujeta neko učenje klasičnih jezikov na zavodih, ki hočejo splošno izobražati svoje gojence. Zajcev ni treba streljati s topovi, v kolikor imata klasična jezika res kaj splošne teoretične in praktične važnosti, dalo bi se doseči z nepri-merno manjšo muko v mnogo krajšem času. Pred l. 1848. so se gimnazijci brez posebnih težav brž privadili latinščini, vsi so bili dobri latinci, vsi so znali latinski govoriti, pisati in čitati. Dandanes seveda ne gre vsa stvar tako z lahka, ker se učimo latinščine in grščine pod vplivom „višjih ozirov“. Brezdvomno se dobi v zakladnici moderne znanosti pač

boljšega gradiva za bistrenje uma, nego je suhoparno mrtvičenje duha, z mehaničnim premlevanjem slovniških pravil. Tudi bi se dalo mnogo lažje, popolnejše in hitrejše prodreti v duh grškega in latinskega življa in zajeti znanje njega kulturnih razmer iz kake kulturne zgodovine nego iz razkosanih odlomkov grških in latinskih klasikov, katerih čitanje preseda tudi najskromnejšemu učencu vsled slovniškega dlakocepljenja. Zdi se tudi skoro, da grški in latinski klasiki niso tolike vrednosti, da bi se jih izplačalo čitati v izvorniku, kar stane toliko truda in vzame toliko dragocenega časa. Kar se nahaja v klasičnih delih količkaj znanstveno uporabnega, prešlo je že davno v svojino moderne vede, kar je istinito lepo, predstavljeno je že itak uzorno na moderne jezike. Po načelu zagovornikov sedajne učne metode bi morali srednješolci prav za prav vse študirati v izvornikih, kar so ustvarili različni narodi lepega v leposlovju, ko se vendar ne more trditi, da zaostajajo dela drugih kulturnih narodov za deli starih Grkov in Rimljanov.

Menim, da približno enako misli in sluti o sedajnem učenju klasičnih jezikov ogromna večina neprizadetih omikancev, pa tudi že srednješolcev samih. Vendar ne bi bil jaz te sodbe napisal, ako bi je ne bil čital na odličnem mestu iz peresa brezdvomno nepristranskega opazovalca.*)

Zgodovina in zemljepis sta zelo važna predmeta, toda tako, kakor se uči na naših srednjih šolah, nista posebnega pomena. Srednješolska zgodovina je preveč politična in se premalo ozira na kulturni razvoj posameznih narodov. Koliko brezpotrebni letnici si mora učenec zapomniti, a pri vsem tem se mu komaj sanja o velikem kulturnem pomenu krščanstva ali slovanstva. Istotako je z zemljepisom. Koliko zanimivih kulturnih črtic iz družbenih razmer posameznih narodov in držav bi se dalo učencem vcepiti mesto šablonskega naštevanja brezpotrebni malenkosti in suhoparnih števil, ki jih učenec itak brž pozabi.

Ves omikani svet pretresajo socialne ideje, a srednješolec stopi v svet, ne da bi imel kaj pojma o družboslovju. Ne ve, kaj je bistvo in namen države, ne ve, kaj je družba sploh, ne sanja se mu, kake dolžnosti ima do družbe sam, kake družba do njega. In bržčas bi bilo vsakemu abiturijentu potrebnejše in zanimivejše, da bi poznal družboslovje vsaj v glavnih potezah, nego da zna na prste naštetih, kaj vse lahko pomeni grški aorist.

Navzlic vsem hibam in nedostatkom srednješolskega poduka, katerih nekaj sem hotel le površno omeniti, sem prišel do zaključka, mo-

*) Das Leben. II. 2. Črnoviški vseučilišni profesor dr. Fr. Kleinwächter: „Die österreichischen Gymnasien einst und jetzt.“

treč in presojajoč predmet za predmetom, da si srednješolec lahko pridobi zares obsežno znanje najrazličnejših posameznosti. A vse to obsežno znanje, katero podajajo naše srednje šole, ne more provzročiti prave omikanosti, s katero naj bi prihajali abiturijenti v svet.

To na videz čudno trditev je kaj lahko utemeljiti.

Najprej pojasnim z dvema tremi zgledi, da ne morejo niti posamezni predmeti zadovoljiti po spoznanju zadnjih vzrokov koprnečega duha, ker so — kakor se uče na srednjih šolah — brez podlage, stavbe, zgrajene na pesek.

Abiturijent je proučil nebroj klasičnih in modernih leposlovnih del, govoril in pisal kdo ve kolikrat o leposlovju, a brezdvomno spraviš njih veliko večino v nemalo zadrego, ako jih vprašaš, kaj je sploh lepo, zakaj so nekatere stvari lepše od drugih, kakšen namen imej leposlovje, če sme sploh imeti kak namen, je-li leposlovec navezan na kake stalne zakone v svojem umetniškem stvarjanju ali je sam svoj gospod, nikomur in ničemur pokoren? Roko na srce, tovariši, kdo se je kaj takega naučil v srednji šoli? In navzlic vsemu temu moraš verjeti nedokazanim trditvam, da srednje šole leposlovne izobrazajo svoje učence. Kakšna je taka leposlovna izobrazenost, ki ne obsega niti temeljnih in najzanimivejših leposlovnih vprašanj.

In zgodovina? Tudi ta se predava na srednjih šolah brez prave podlage. Kot prava veda skuša spraviti ves tok najrazličnejših dogodkov človeškega delovanja v vzročno zvezo. Toda kje tiči gibalo temu silnemu toku, v človeku ali zunaj človeka, je-li posameznik odločilen ali samo masa? Ni-li morda vsa človeška zgodovina neko gibanje, podobno morskemu valovanju, vršče se nujno po golih fizikalčnih zakonih? In katerega merila se držimo pri presojevanju zgodovinskih dogodkov? Značij morda res „temni“ srednji vek žalosten in sramoten propad človeštva v duševno in telesno sužnost ali pa pomeni znamenito in za človeštvo častno dobo, ki še v marsikaterem kulturnem oziru daleč presega naš toli hvalisani „prosvetljeni“ vek? To so pač različna stališča, drugačne si smeri, odločilne za objektivno ocenjevanje in umevanje zgodovine. Kdo pojasnuje srednješolcem, da je ravno šolska metoda — ki pa ni najboljša — v obče prava, zakaj so vse druge napačne? Vse tako različne nazorne smeri pač ne morejo biti resnične! Kaj hasne vse na srednji šoli pridobljeno zgodovinsko znanje, ako mu nedostaja stalnega temelja? Zaradi tega vidimo, kako brž menjajo v svet došli srednješolci svoje naziranje in se oklenejo vsakega, da jim le poda kaj resničnih ali samo dozdevnih razlogov. Na pesek zgrajena stavba pač nima trajnosti.

Kaj še le z dušeslovjem in logiko! Ker se v dušeslovju sploh ne dokazuje, da biva duša, bistveno različna od telesa, dasi v svojem delovanju nanj priklenjena, pripeti se kaj lahko da smatra srednješolec vse dušeslovje za prazne marnje, ako ga le kdo preslepi, da sploh ni duše. Čemu se učiti logike in se držati nje zakonov, ako je mišljenje samo fizikalčno-kemikalčen proces, vršeč se po vekovečnih, neizpremenljivih zakonih?

Tudi z realističnimi strokami ni drugače, srednje šole jim ne podajajo neizpodbitne, veljavne podlage. Niti besedice ne črhne nihče o velevažnih vprašanjih botanike in zoologije, vprašanjih, ki so v sedajnem času neizmerne važnosti za splošno naziranje. V čem se razlikujeta mrtva in živa snov; je-li znanstveno mogoče in verjetno, da se je kdaj samo po sebi izcimilo iz mrtve, neorganizovane snovi življenje, najpriprostejša stanica; je-li sedajni organski svet že od početka tak ali je šele sčasoma tak postal; kakšna je razlika med rastlino in živalinjo; spada-li tudi ves človek v živalstvo i. t. d.; kopa zanimivih, velevažnih vprašanj, katerim srednja šola ne ve odgovora. Veliko premalo se poudarja na srednji šoli velika razlika med podmeno, teorijo in resnico. Kot srednješolec sem bil n. pr. trdno preverjen, da so atomi realna bitja, in nihče mi ni povedal, da je to samo znanstvena fikcija, učni pripomoček, da si lažje predočamo kemikalčne pojave. Toda atomizem je materijalistično, torej neznanstveno in neresnično naziranje.

Srednješolski poduk pa ima še drugo veliko hibo; med posamičnimi predmeti namreč nedostaje notranje, organske zveze, ki bi jih družila v enoto. Tako kakor se predavajo, se zde povsem tuji, nesorodni elementi, spojeni le po slučajnostih kraja in časa. Le pomislimo, kako nepremosten prepad med humanističnimi in realističnimi vedami! Pa tudi v posameznih skupinah sem pogrešal med poedinimi strokami enotne vezi, srednja šola mi je ni pokazala. Motovila bi stavil v vrečo, ako bi hotel ravnokar povedano trditev dokazovati, ker je očitno žalostno dejstvo, da poduk na naših srednjih šolah ni enovit.

Pa morda vendar, ugovarjal bi kdo, kažoč mi veroznanstvo. Ne daje-li veroznanstvo splošnega, svetovnega naziranja, katero spaja vse druge znanstvene stroke v enoto in jim daje trdno podlago? Tega ne tajim, ampak trdim, da srednješolski verski poduk vsega tega ne vzmore. Veroznanstvu je čas tako pičlo odmerjen, da se niti samo ne more pošteno razviti, njemu samemu nedostaja časa, da bi si moglo postaviti na opazovanju in razmišljanju sloneč trden temelj, da bi moglo zares pregnati vse predsodke, ki se porajajo že v mladih glavah proti njemu. Poleg vsega tega ga drugi šolski predmeti navadno prezirajo, če mu na-

ravnost sem ter tje ne nasprotujejo, kar vsekakor vzbuja sumnjo, da je veróznanstvo nepotrebno zlo, zlasti ako vidimo, da ga po nekaterih srednjih šolah niti ni v učnem načrtu! Meni se vidi veroznanstvo, kakoršno je na naših srednjih šolah, brez posebnega pomena za omikanost, neko vodeno lepilo za druge predmete, ki pa nikakor na more držati, ker ga je premalo.

Nepobitno se mi vidi torej mnenje, da prodajajo naše srednje šole neko zares obsežno, toda plitvo in površno, nezvarjeno in neprebavno zmes najmnogovrstnejšega znanja pod mamljivo bleščečim imenom: splošna omikanost!

Naj le imenuje kdo kup raznobojnih in raznosnovnih, nesešitih zaplat, s katerimi si je pokril gole ude, obleko! Prva sapica mu pokaže vrednost njegove obleke, ko ga razgali in raznese njegovo obleko na vse štiri vetrove. Mnogo ljudi tava po svetu, ki si zaradi svojega obsežnega in mnogovrstnega znanja domišljajo, da so že radi tega omikani. Morda občuduješ takega človeka prvi hip zaradi njegove navidezne izobraženosti, a če hočeš le količkaj poglobiti svoj pogovor, pokaže se brž siromaščina njegove omike v popolni nagoti.

* * *

Po vsem tem stikanju se mi je začelo v glavi svitati. Polagoma se je razvijala iz nejasnih meglenih slutenj čedalje bolj jasna in določna predstava omikanega človeka. Presojeval, primerjal in opazoval sem meni znane ljudi, ki veljajo v obče za omikane, pazno sem študiral življenjepise odličnjakov raznih narodov in raznih časov; iz vsega tega gradiva sem skušal razbrati, kaj prav za prav spada bistveno k omikanosti.

O ti priliki mi je prišla spet v spomin rečenica, ki sem jo skoraj že pozabil in dotlej le nepopolno umeval, latinska rečenica: non multa sed multum. Vsekako je potrebna omikanecu kolikor mogoče velika raznovrstnost in obsežnost znanja. Ker pa ni vsakdo tak velem kakor Leibniz, ki je temeljito poznal vse tedajne vede, imej omikanec poleg znanja svoje posebne stroke vsaj jasen pregled vseh drugih važnejših vednostnih strok. Opazil sem, da so odlični omikanci, izogniti se hoteč enostranosti in precenjevanju svoje lastne stroke, gojili poleg te z vso resnostjo tudi kako drugo, nesorodno in povsem različno stroko, humanisti kako realistično, realisti kako humanistično. Politik Gladstone je bil odličen bogoslovec, anatom Hyrtl izboren poznavatelj orientalskih jezikov.

Toda bolj nego vsa obsežnost in mnogovrstnost je potrebna omikanecu temeljitost in enovitost. Kar omikanec zna, znati mora temeljito, poznati mora zadnje in prave vzroke in razloge vseh predmetov

svojega znanja. Ti vzroki in razlogi, temelji vsake vede, so pa nadčutni, vzeti iz umstvenega spoznavanja. To spoznavanje pa ni tako lahko, pa tudi ne vsakemu tako varno kakor čutno spoznavanje. Treba torej najprej si poiskati ono trdno pot, ki varno in zanesljivo vodi iz spoznavanja nadčutnih resnic, prisvojiti si treba zakone pravilnega mišljenja. Omikanec, ki ne zna logično misliti, je podoben krmarju, ki ne ume krmiti.

Podlaga vsaki vednostni stroki so nadčutne resnice. Toda te si ne morejo in ne smejo biti nasprotni, ker so na njih zgrajene vede različne. Koliko vednostnih strok se peča izključno s človekom, a da so vse te stroke resnične imeti morajo za podlago vsaj enoten pojem o človeku. Vsaka veda, naj ima ta ali oni predmet, se ne sme in ne more postaviti na stališče, nasprotno drugim vedam. Med umstvenimi resnicami torej, ki so podlaga različnim vedam, mora vladati soglasje. Ker pa obsegajo vse vede vse znane nam stvari in pojave, vsaka svojo skupino, poznati mora vsakdo, ki hoče poznati temeljito samo svojo stroko, vendar tudi temelje drugih ved, poznati mora zadnje vzroke vseh skupin znanih nam pojavov, imeti mora, kakor pravimo, enovito svetovno naziranje. Enovito svetovno naziranje je torej prava podlaga vsakemu temeljitemu in enovitemu znanju, iz njega izvira enovito in samostojno mišljenje, ki si lahko stvarja sodbe o vseh važnih stvareh iz svojega lastnega zaklada, neodvisno od slepega videza, iz njega izvira lahko, a ne vselej enovito in dosledno delovanje in ravnanje, katero je bistveni znak značajnosti. (Enovito mišljenje je pač pogoj, a ne vzrok značajnosti.) Potemtakem bi bila omikanost ona sposobnost, o vseh važnejših stvareh si stvarjati samostojno sodbo na podlagi umstvenih razlogov, izvirajočih iz enovitega svetovnega naziranja.

Slučajno na kup zmetanega kamenja ne moremo imenovati stavbo, nedostaja mu še podlage in primerne razvrstitve. Istotako ne moremo smatrati površnega in razkosanega znanja, katero nudijo srednje šole, za enovito svetovno naziranje, treba mu še temeljitosti in enotnosti.

Brezdvomno slutijo to resnico probujeni duhovi že na srednjih šolah, ako jim le kaj časa preostaja za trezno premišljevanje, ker gotovo ne morejo prezreti nedostatkov svojega znanja, naj so vse izčrpali, kar se jim ga je dalo. Ker ne morejo tako z lepa zadušiti glasu svojega umstvenega hrepenenja, ki teži že po svoji naravi po enovitosti, po spoznanju zadnjih vzrokov vseh stvari in vseh pojavov, ker ne morejo odoleti silnemu nagonu svoje notranjosti po več ali manj jasnem uzoru, ki se zove omikanost, iščejo sami izpopolniti, skušajo si sami zgraditi veličastno stavbo svetovnega naziranja.

Seveda nihče ne pride na svet kot izvežban stavbenik. Istotako si ne more iz gradiva, pridobljenega na srednji šoli, vsakdo kar tako lahko sestaviti enotno svetovno naziranje, ki bi bilo zares kaj posebne vrednosti ali trajnosti. Vsa ta svetovna naziranja srednješolcev nosijo (večinoma, a ne vsa) na sebi znak diletantizma, znak neuporabnosti in minljivosti.

Drugače pač skoraj ni mogoče v naših žalostnih razmerah, ko le malokdo zve, da se nahaja v zakladnici človeškega znanja tudi taka veda, ki je podlaga in vodnica vsem drugim vedam, veda, ki človeka seznanja z zakoni pravičnega mišljenja, ki mu lepo razvršča in utemeljuje vse znanje, veda, ki ga poučuje o najvišjih umstvenih resnicah, o Bogu in svetu, o človekovem bistvu, o izvoru in poklicu, veda, ki mu daje človeka dostojen pravec v vsem njegovem delovanju, veda, ki že izza davnine zavzema med drugimi najčastnejše mesto, ki se po vsi pravici zove kraljica vseh ved. Ime ji je modroslovje.

Bojim se, da bi govorec o nji radi svoje okornosti in nezmožnosti morda le nepopolno označil nje vrline in prednosti, zato molčim, molčim pa tudi zato, ker se mi zdi tako očitno, da je znanje modroslovja vsakemu omikancu potrebno, zares *conditio sine qua non*.

* * *

Motiš, se dragec, ako se nadejaš, da Ti podam za sklep kaj nasvetovi ki so tako po ceni! Za sklep bodi konec istorije mojega premišljevanja same! Žal, zelo žal mi je bilo, da sem tako kasno prišel do tega spoznanja, žal, da sem toliko prostih uric na srednji šoli potratil z ničevnostimi, da se celo v počitnicah po zrelostnem izpitu nisem zavedel puhlosti svoje omikanosti, dasi sem imel časa za premišljevanje v izobilju.

Toda pustil sem tarnanje in podvival sem se, da dohitim, kar sem zamudil. Poleg svoje stroke se pečam z modroslovjem. Veseli me zelo, da čujem o mnogih tovariših isto. Zdi se mi namreč, de se poleg nebrojnih osebnih koristi na ta način združimo vsi bodoči omikanci v nemalo korist in veselje naše mile majke Slovenije.

Oblika in snov v umetnosti, nekaj o njenem namenu.

Spisal Bajda Kazak.

dobi otrovnega skepticizma smo. Dvomi se o vsem, česar se ne dá takó dokazati, da bi lahko dotipal z roko. Prezira in zavrača se vse, kar je transcendentalnega. Priznavati se noče več metafizičnih resnic in temeljev, na podlagi katerih se ravnava vse naše delovanje in mišljenje. O čemer je bil trdno prepričan svet od prvih početkov, o tem se sedaj dvomi. Do česar so prišli z velikim trudom globoki misleci tekom stoletij, to se sedaj prezira in pobija — brez dokazov! Pobija se na različne načine in v različne svrhe, kakor ravno ugaja posamniku, in mesto jedinih pravih temeljev, pravih načel, postavlja se takó cela vrsta nedokazanih in samim sebi ugovarjajočih se lažinačel, in to posebno v modroslovju, da ne govorimo o veri.

Ni nam tukaj navajati, koliko zla so že provzročila ravno modroslovska lažinačela. Da se pa ubranimo še večjega zla, treba nam seveda jednotnih in pravih načel, katera nam je vsekdar in povsod povdarjati in zagovarjati; ona naj nam bodo zvezde vodnice v vsem delovanju.

V pričujoči razpravi se omejimo na nekoja načela estetike, katerim se je jelo posebno dandanes, in to tudi mej Slovenci, kar v oko biti in s katerimi se peča cela vrsta naših leposlovcev in estetikov.

Na vprašanje, kaj je umetnost sploh, nam odgovarja vedno mladi Aristotel takóle: „Umetnost v subj. smislu je zmožnost (ars) napraviti kaj po pravih in od razuma spoznanih pravilih“. V obj. smislu je umetnost „skupina pravil, po katerih se ustvari kaka stvar s prav spoznanim namenom, da nastane nekaj čim popolnejšega v svoji vrsti“.

Ta definicija zahteva torej mnogo: zahteva nekaj, iz česar se ustvari umotvor, zahteva estetična pravila, katera naj se dobro poznajo, in s pomočjo katerih naj se ustvarja; zahteva se pa vse to, da je dotična stvar čim popolnejša v svoji vrsti.

Umetnost zahteva nekaj, iz česar se ustvari umotvor, in ta „nečaj“ je to, kar hoče umetnik izraziti ali doseči, je ideja, namisel, ki je splošna. S pomočjo ideje ustvari si nadalje umetnik notranjo sliko, katero imenujemo, ker se nanjo ozira, ali ker jo je uzrl v duhu, uzor, ideal, in ta je umetnikova posebna, individualna stvar. Le-tá uzor se slednjič združi z zunanjo čutno obliko, in oboje stvari — umotvor.

Ločiti nam je torej mej snovjo in obliko, ki tvorita bistvo umetnosti, t. j. druga brez druge ne moreta tvoriti umotvora, kakor teló in duša posamič ne človeka.

Umetnost je samo človekova; ker je pa človeško spoznavanje odvisno od telesnih čutil, ne more človek samo po duši spoznavati lepote, ampak jo mora vpodobiti čutno! Zató pa ideja sama ni še umotvor, dasi je sama na sebi lepa. Človeško lepo je torej lepo čutno-duševno, katero uživa ves človek, obstojajoč iz duše in telesa.

Iz tega sledi, da je naloga umetnosti, lepoto vpodabljati čutno. In kakor se ne sme v umotvoru prezirati oblike, ampak se mora gledati na to, da je čim popolnejša, ravno takó se je ne sme tudi preveč povdarjati, ter s tem nekako prezirati vsebino, snov, češ, da je oblika v umetnosti vse!

V obeh ozirih se greši, a zmote v drugem slučaju so dosti večje nego v prvem. Koliko se ravno zadnja desetletja trdi, da je umetnost le izražanje oblik, da je oblika nekaj zasebnega, da je oblika polna duhá, da ni snov, ki daje vrednost umotvoru. (Vesna.)

Ta teorija je posebno znana pod imenom Herbartovega formalizma, o katerem piše Ziegler: „Formalizem nam more na splošno pojasniti le pomen oblike za ustvarjanje lepega, podati nam more le vrsto lepih oblik. Kakor hitro pa prestopi formalizem v konkretnost in posameznost, nas pusti na cedilu, in ne vemo, katera oblika se prilega tej ali oni vsebini, t. j., povedati nam ne more ravno glavne stvari, in zató stoji v nemoči, neveden in brezpraven napram svetu lepega. Dá se mu pa tudi lahko prav, ker estetiški je oblika vse in je odvisno vse od nje; toda le oblika, kot oblika, t. j., ne samo od zunaj, ampak tudi od znotraj, vsa oblika, neločena od vsebine, na koji sloni, in koje oblika je. Tudi ni treba posebno bistroumnega raziskovanja, da se najde razmerje mej obema, in da se uvidi, da ne pristuje vsaka oblika kateri si bodi vsebini, ali natančnlje, da sta snov in oblika najtesneje združeni in da tvorita neločljivo celoto.“*)

„Formalistom je“, piše Dr. Mahnič v R. K. VIII., „oblika nekaj zasebnega“ (kar je zase, für sich seiend) in kot tako vsprejema váse in po sebi preobliknje snov. Peripatetiška šola trdi nasprotno: oblika (izvzemši višje oblike, dušo) ni nič zasebnega, ampak nekaj, kar se nahaja po vzmožnosti (potentialiter) v snovi sami, ter se, po vplivanju zunanje sile iz snovi vdejstvuje (aktualizuje). Oblika ni potem takem „recipiens“, ampak „recepta“: ne da bi ona, sama zase bivajoča, snov váse vsprejemala, ampak snov vsprejema njo, po zunanji sili iz snovi same izvlečeno.“

Dokazano je torej, da mora obstojati umotvor iz snovi, ideje in oblike.

*) Das Gefühl, 2. Aufl., Stuttg., str. 120.

Ali je pa tudi vsaka snov pripravna, oziroma jednake vrednosti v umetnosti, ali je odvisna vrednost umotvora od snovi, ideje?

Ume se samo ob sebi, da niso vse oblike vedno jednako popolne in lepe.

Natančneje se pa dá določiti in dokazati ta trditev, ako malo preiščemo in premotrimo bistvo lepega, in sicer zató, ker je lepota nujen pogoj umotvora. Zató tudi imenujemo umetnosti lepe umetnosti, leposlovje.

Lepota je odsvit redú. V redu je pravo razmerje ali skladnost (harmonija) posameznih delov, ker red je jednota množnosti.

Ta red se dalje nudi spoznavajoči zmožnosti, in iz spoznanja se poraja dopadajenje, ki obstoja v tem, „da se naše duševne moči nekako spočijejo, t. j., da se odpočije naše spoznavanje in hotenje v opazovanju umotvora. Ta pa je mogoče le tedaj, ako je vtis jednoten, ker menjajoči se vtisi ne umiré duhá in mu onemogočujejo pravo uživanje lepote.“*)

Mimogredé omeni se, da ravno s tem pada vsa umetniška vrednost dekadence, in sicer zató, ker ni prave jednote mej deli, in ni iz istega vzroka tudi jednotnega vtisa.

Lepo se dalje določuje tudi: Kar spoznano ugaja (Quod visum, cognitum placet). V pravem lepem vidimo ali spoznamo red mej posameznimi različnimi si deli združenimi v jedno celoto. Dele druží v jednoto pa ideja, po kateri so razvrščeni, in ta ideja je nekaka „luč“, v kateri se vidijo vsi deli. Lepo je torej odsvit redú, ki nam spoznan ugaja.

Rekli smo, da je v lepem nujna raznoličnost; čim večja pa je raznoličnost, spojena po ideji v jednoto, tem lepša je stvar ali bitje.

Kamorkoli se ozremo, karkoli vidimo ali poznamo, vse je lepo. Lepe so nežive stvari, lepe rastline, živalí, človek, lepi so čisti duhovi. Pri vseh teh nahajamo dele, oziroma v čistih duhovih in v človeku deloma, duševne zmožnosti, katere skuplja ideja v jednoto.

Niso pa vse stvari jednako lepe.

Vzemimo rudo. Kristal obstoja iz posameznih delov, katere jedini ideja kristala v jednoto. Kristal je preprost in njegovi deli so si jednaki; glavnega pomena pri njem je način, kakó so združeni molekili, dalje barva in blesk. Iz tega se posname, da v kristalu ni ravno velike raznoličnosti. Zraven tega moramo pa tudi pomniti, kakó lahko izgubi kristal svojo obliko in jednoto — le jednega udarca često treba, in kristala ni več.

*) Kérstein, Entwurf einer Aesthetik der Natur und Kunst, str. 17.

Lastnosti kristala torej, da so si deli jednaki, da so bolj oblika, barva in blesk njegove raznoličnosti, in da se dá lahko uničiti, govore zato, da nima kristal v primeri z drugimi stvarmi, kakor omenimo, visoke stopinje lepote.

Koliko več različnih delov in lastnostij ima v sebi rastlina! Ona ima korenike, steblo ali deblo, veje, liste, cvet i. t. d., ima dalje življensko moč, se ne dá tako hitro pokončati njene jednostavnosti, in zato je lepša nego ruda.

Žival ima razen tega dalje še zmožnost, da se giblje, ima razvitejšo telo, ima instinkt i. dr., kar jo zopet tvori lepšo od rastline.

Popolnejši in lepši nego žival je človek, ki ima razen živalskih zmožnostij in lastnostij še neumrjočo dušo, razum, prosto voljo in nešteto drugih posebnostij.

Prašal bi kdo, kakó da se štejejo mej raznoličnosti delov v jednoti tudi povsem duševne zmožnosti.

Dasi ni duševna zmožnost materijalen, snoven del kake jednote, vendar je princip delovanja, kakor je rastlinska življenska moč princip rasti. Zraven menda ni treba še dokazovati, da ima nematerijalen del jednote, človeka n. pr., dosti večjo delavno zmožnost nego materijalen.

Dosledno moramo pripoznati tudi, da je še lepša jednota — čisti duh, ki ni navezan na materijo, ki spoznava neposredno po razumu in ne potrebuje v ta namen čutil kakor človek. Tudi se ne dá duh razdeliti in ne uničiti, čemer je podvržen človek, oziroma njegovo telo. Ako pa pomnimo, da se slednjič združi strohnelo telo spremenjeno in spopolnjeno zopet z dušo, ako motrimo dušo očiščeno in osvitljeno v žarku milosti božje, prisoditi moramo človeku v raju malo manjšo lepoto nego čistim duhovom.

Največja in najpopolnejša lepota je slednjič Bog sam. Bog je največja jednota, obstoječa iz vseh mogočih zmožnostij v najpopolnejši meri, ki so ob enem vse vkup in posamič njegovo bistvo.

Še enkrat torej: Čim večja je raznoličnost v jednoti, tem lepša je stvar ali bitja, tem večje lepo je. Enotna bitja so lepša nego telesna, kar trdi tudi Platon, govoreč: „Lepota je ideja, katera prešinja vsa bitja, enotna in telesna; odseva iz vseh, a popolnejše iz duhov, manj iz telesnih stvari“. Jsti Platon je pobijal tudi trdeče, da je lepo le, kar ugaja čutom.

Nadaljujemo: Ako zahteva lepo samo na sebi te pogoje, mora jih upoštevati tudi umetnik. da ustvari res kaj lepega in kaj čim popolnejšega v svoji vrsti.

Umetnik se poslužuje, kakor rečeno, v stvarjanje umotvora ideje, katera mu je v snov, v namen, katera mu je zjedinjajoča moč posameznih različnih delov umotvora.

Koristno je, da označimo na tem mestu na splošno tudi, kaj je ideja. Ideja je nekaj v človeškem razumu, po čemer se spoznava kako stvar — ideja je podoba stvari ali bitja, in spada nujno k spoznavanju, ker ni ideje brez spoznavanja. V ideji se kaže torej resnična stvar; ona obstoja že ali pa se more še le obistiniti in je mogoča, ne da bi nasprotovala večnim zakonom. Zató se delé ideje v idealne, ki se mogó uresničiti, in v realne, ker bivajo njihovi predmeti v resnici. V umetnosti se pa rabi beseda ideja ponajveč v idealnem zmislu.

Po tem razmeroma dolgem a potrebnem premostrivanju ponavljamo spet takó že rešeno prašanje, ali so snovi, ideje, ki tvorijo prav za prav boljši ali slabši umotvor, in odgovarjamo z „da“!

Umetnik mora torej gledati nato, da izbere nameravanemu umotvoru čim višjo, lepšo idejo ali snov.

Pri tej priliki si ne moremo kaj, da ne omenimo materijalističnih umetnikov, ki priznavajo človeka kot največje lepo, in še to lepo le kot snovno lepo, zanikujoč duševni princip. A zgodovina umetnosti je pokazala tudi tem, da je vrednost umotvora taka, kakoršna so načela in naziranja. Duh nima pri takih zgolj snovnih izdelkih nikakega užitka, ampak le čutnost, le živalska stran človekova.

Kaj radi se sklicujejo tudi mnogi zagovorniki strogo realistiških in naturalistiških struj na Aristotelov in drugih estetikov nauk, da mora umetnik posnemati naravo. Umejejo ga pa krivo, oziroma bolje, nočejo ga umeti prav. Kakó treba to umeti, nam na dolgo in široko razlaga Lessing v Laokoontu, in nam pravi tudi sam razum. Umetnik posnemaj namreč naravo gledé na obliko, a ne gledé na snov, posnemaj . . . način, po katerem vpodablja lepoto! Narava je najboljša učiteljica umetniku, ona krije v sebi zares uzorno oblikovno lepoto—ona je res krasna, in pesnik pravi, da to:

I pevu i slikarju znano je,
I drugi ljudjé vedó,
In kdor si ne slika, ta peva,
Kdor peva ne, temu odmeva,
Oj, srce čarobno takó!

Nikar pa ne posnemaj umetnik gole narave. Umetnik, ki si nikdar ne izbere višje ideje za svoje delo, ostane sicer umetnik, toda ne dá se primerjati z idealnim umetnikom.

Sploh pa, more li koristiti umetnik človeštvu s posnemanjem gole naravne resničnosti? Dr. Mahnič pravi: „Bo li mogel naravo lepše predstaviti kakor je v resnici? Nikdar ne! Zatorej se bom raje, nego bom užival tak umotvor, podal v naročje naravi in tam ne s platna, ne iz kujige, ampak iz nekaljenega, čistega vira resničnosti zajemal in se napajal.“*)

In Eckardt piše: „Ako bi se posnemalo naravo, bi nam bila narava vedno ljubša nego umotvor.“**) Posebno krepko zavrača goli realizem Jungmann, trdeč, da „lepe umetnosti imajo povsem drugo nalogo in večinoma višjo kot je ponmoževanje lepih predmetov vidnega sveta s pomočjo kopiranja; v nasprotnem slučaju bi se moglo pogrešati vsaj slikarstva, odkar imamo svetlopisje.“***) „Ideje umotvorom ne morejo biti torej zgolj vsakdanje misli, marveč misli o višjih stvareh, globlje spoznavanje sveta in človeka posebej, teženje po blagih in vzvišenih namenih, navduševanje za višje ali idealnejše potrebe človeštva i. t. d.“ piše Dr. Lampe v „Cvetju s polja modroslovskega“.

Vse naše življenje je teženje po resnici, dobroti in sreči. „Temu trojnemu nagonu se prilega, kakor pojasnjuje Dr. Mahnič, trojna zmogljivost, namreč, resnico spoznati, kar se godi po razumu, dobro hoteti, kar je lastnost volje, in srečo uživati, kar je lastno onemu narojenemu ukusu, s katerim dojmemo lepoto in jo uživamo. . . . In kakor se prava vednost povzdiguje tudi čez naravo, spoznava transcendentne resnice in privede do najvišjega bitja . . . kakor nam dalje prava nprav kaže večno nespremenjene zakone, po katerih se imajo vsi naši čini ravnati, takó nam ima tudi prava umetnost kazati ne le naravne lepote, ampak tudi čeznaravno. . . . Ona nas ima z višjo lepoto vabiti in vleči iz nizkosti gor proti najvišji nevstvarjeni lepoti.“†)

Upamo, da je dosti osvitljena in dokazano trditev, da je odvisen umotvor od snovi tudi in ne samo od oblike, kakor trde formalisti, in dalje, da daje pravo vrednost umotvoru zraven oblike v posebni meri ideja. Z vsem, kar smo do sedaj govorili o bistvu umetnosti, stoji v ozki zvezi tudi prašanje o njenem namenu in nalogi.

Dr. Stöckl določuje:††) „Najvišji in konečni namen lepe umetnosti na splošno je, da povelečuje in slavi Bogá, ter da versko-nravno povzdiguje in plemeniti človeka“. Nadalje navaja v to več dokazov, katerih nekatere posnamimo tudi mi.

*) Dr. Mahnič, 12 večerov.

) in *) Iz Dr. Kirsteinove „Aesth. d. N. u. K. str. 119.

†) Dr. Mahnič, 12 večerov str. 114—115.

††) Dr. A. Stöckl, Lehrb. der Aesth., str. 151.

Relativna lepota je le odsvit neskončne božje lepote, ki ima za namen, kazati božjo lepoto, dasi nepopolno, ter slaviti s tem Bogá, kot vir vsega lepega.

Estetiška umetnost vprizarja pa tudi lepoto v primerni obliki. More-li torej ta zadnja imeti kak drug namen kakor naravno lepo?

Ako pa nas spominja umetnostna lepota najvišje lepote in dobrote, navdušuj tudi duhá, da se povzdigne nad surovo čutno poželenje, da začne ljubiti, kar je idealnega, božjega. In med tem ko se idealno v umetnosti kaže našemu duhu v lepi, dopadljivi obliki, vzbujaj se v naši volji želja in teženje, da uresničimo ono idealnost tudi v življenju, da se na ta način naravno povzdignemo in spopolnimo.

Človek je dalje dolžan pospeševati s svojim vplivom in delovanjem pravi blagor bližnjega in s tem blagor vse človeške družbe, ker je družabno bitje. Resnično je dalje, da vpliva ravno umetnik s svojim umetnostnim ustvarjanjem še v posebni meri na družbo, in to ne samo na njeno čustvovanje, ampak tudi na umsko naziranje, kakor dobro pojasnjuje dr. Ušeničnik v 2. zvezku II. l. K. Obz. str. 102. Pravi blagor človeštva in človeške družbe sploh pa sloni v prvi vrsti na podlagi versko-nravne povzdige, o čemer priča, žal da le negativno, sedanje žalostno socijalno stanje.

Posebne važnosti za nas je tudi zgodovinski dokaz te trditve, Jungmann pravi: „Da je res pravi in najvišji namen umetnosti, vplivati na ljudi naravno in plemeniteče, tega mnenja in prepričanja je bil na sploh vže stari vek in tudi kasnejše dobe“. Horacij trdi, da so prastari narodi v pesnih in s petjem častili nadzemske moči, katere so naklonili bogovi pevcem, da bi s tem premogli divjo razuzdanost in omilili surovo moč na pol divjih narodov, ter jih takó preobrazili v ljudi. Horacij smatra torej, za dejstvo, da je bila vsem že od prvega početka glavna naloga lepih umetnostij plemenitev človeške družbe. Istega prepričanja so bili tudi grški modroslovci. Pitagora in njegovi učenci so cenili glasbo zató, „ker čisti duhá, mirí in blaži čustva, strasti, ker je v čast in proslavo božjo“. Platon trdi nadalje, „da sta poezija in glasba najboljši sredstvi za ublažitev srcá in za vzgojo sploh“. Umetnikova naloga je, da vzgaja duhá, ga privaja lepemu in skladnemu, da se osposobi doumeti pravo lepo in dobro—Bogá. Istega mnenja s Platonom je tudi Aristotel, ki se izraža nadalje o tragediji, da je njen namen čistenje strastij (*κάθαρσις τῶν παθιμάτων*).

Platon zahteva zató, naj umetnik popravlja naravo, naj jo kaže v idealni luči, naj jo predstavlja tako, kakoršna bi morala biti nepokvarjena. O tem pa, da je narava pokvarjena, nahajamo dokazov pri

vseh narodih, in pri vseh se je ohranil spomin nekdanje, davno minule „zlate dobe“.

Sedaj pa malo presodimo novodobno trditev o namenu umetnosti, glasečo se, da je umetnost sama sebi namen, da nima druge naloge, kakor ustvarjati lepa dela, da je l'art pour l'art. To estetično naziranje se je počelo širiti osobito od Lessingovih časov, in se je že stokrat in stokrat ovrglo. Zadoščaj samo par opomb.

Da je to gola trditev, nam dokazuje že sam razum, pričajoči nam, da ima človek pri vsakem činu namen. Ako bi bilo pa vsako človekovo počenjanje neodvisno od kakoršnih koli principov, moral bi biti dosledno tudi človek absolutno neodvisen.

V Vesni od l. 1894. čitamo: „Umetnost se ne pregreši zoper nikako dolžnost, zato ker nima nobene izven sebe.“ Ali ni ta nauk naravnost panteistiški? Panteizem uči namreč, da je svetovni vseduh „*λόγος*“ najbolj razvit v človeku, da je torej človek „pričujoči bog“. Se vé, ako je človek „bog“, ni gotovo odvisen od višjih dolžnostij! Dosti!

Še jedno prašanje nam ostaja, ki je s sedanjim v ozki zvezi, in sicer, ali ima umetnost tudi z npravnostjo, moralo kaj opraviti. To trditev je sicer že R. K. in posebno zadnji K. O. zavrnil ad absurdum, ter praktiški na dolgo in široko dokazal njeno nezmisel, vendar pa ne bo stvari v škodo, ako izpregovorimo tudi na tem mestu par besedij o tem prašanju, zakaj „repetitio juvat“.

Vesnin članek zanikuje vsako razmerje. Jednako stavi tudi letošnj „Lj. Zvon“ naslednje geslo: „Piši, kakor opazuješ, za drugo se ne brigaj!“ in „Vse sme in more biti, kar pozna človek vidnega in nevidnega, izraz njegove notranjosti.“ Umeva pa se ta izrek tako: Vse smeš uporabljati v umetnosti, bodi lepo ali grdo, bodi blažeče ali blateče.

Ali je pa to tudi res umetniško, ali je prav, kaj pravi k temu zdravo modroslovje in prava estetika, ne glede na vero?

Umestno je, da določimo najprej, kaj je prav za prav slabo, grdo, zlo. V ožjem pomenu je privacija dobrega in lepega v predmetu, kateremu se jemlje popolnost vsled zla; ako ima n. pr. konj samo tri noge, je to slabo in grdo. To v fiz. pomenu.

Nravno slabo pa je privacija redu, razmerja (ordinis) z ozirom na določena pravila (uboj nedolžnega), ki neposredno tudi proizvrača privacijo v razmerju na božjo dobrot.

Slabo je torej pokvara narave. Malum non habet causam efficientem sed deficientem. Slabo je neresničnost, ker se ne zлага s popolno idejo jedne ali druge stvari ali čina. O moralni neresničnost piše so. Tomaž akvinski: „Nobena stvar ne more, da bi se ne zlagala

z božjim razumom. — — — zgotovi se pa to lahko v onih stvareh, ki prosto delajo, ki se mogó odtegniti določilom redu (ordinatio) božjega razuma, v čemer obstoja slabo greha, in po tem se imenuje greh, neresničnost, laž' — — — takó se imenuje nasproti krepostno življenje, resnica življenja' — — — Odtegniti se more urejeno, določeno od pravila, s katerim bi se moralo zlagati; na ta način se skušajo prosta bitja, zlorablajoč prosto voljo, odtegniti določilom in redu bož. razuma, in dosledno je v njihovi volji nezlaganje (differentia), neresničnost gledé na božji razum.“*)

Nemogoče je torej lepo izven resničnosti, dobroti in proti spodobnosti, zakaj urejenost mora biti nujno bit, neurejenost, nezlaganje pa ne-bit (ordinatio esse cogit, inordinatio vero non esse. Aug.). Biti pa ni, ki ni ob enem resnična in dobra (esse et bonum convertuntur), kar pa je proti npravnosti, temu nedostaja npravne biti, in je zató nepopolnost, neurejenost in nasprotuje bistvu lepega. Nasprotno temu pa piše dalje sv. Tomaž: „Duševna, npravna lepota obstoja v tem, da je vse delovanje človekovo v pravem razmerju z duševno jasnostjo razumovo. To pa spada k bistvu spodobnosti, ker smo rekli, da isto zahteva krepost, ki vodi s pomočjo razuma vse človeško delovanje. In zató je spodobno isto, kar duševna lepota.“**)

Iz kratka: Kar ni urejeno, kar ne sloni na podlagi, bodi tudi npravne resničnosti, ni lepo, ni umetno! „Umetnost se ne pregreši zoper nikako dolžnost, ker nima nobene izven sebe“, piše Vesna. Kdo bi trdil, da ni umetniški izdelek tudi človeški čin?! Vsi človeški čini pa imajo kakor že rečeno, dober ali slab namen, so dobri ali slabi; torej tudi umetniški proizvodi!

Trdi se dalje, da ni v umotvoru samem nič slabega, nič pohujšljivega; človek sam je kriv, ako se pohujša po umotvoru, kar je ob enem tudi dokaz, da je že izprijen. O absurdnosti te trditve ni, da bi govorili, in opozarjamo le na dr. A. Ušeničnikov spis v let. Kat. Obz. „Umetnost pa morala.“

Dandanes se je dalje kaj pridno jela gojiti in zagovarjati pornografja in nagota, bodi v slikarstvu, kiparstvu ali pa v leposlovju. Tudi to vpije proti pravej umetnosti. Pri vseh ljudstvih vseh časov, ako niso že popolnoma podivjani, je veljalo in velja vedno gotovo načelo spodobnosti, da si človek zakriva več ali manj svoje telo. Kar je pa proti splošnemu zakonu, je neresnično; vzemimo pa umetnosti pod-

*) Zigliara: Phil. moralis.

***) Istotam.

lago resničnosti, realnosti, in neha biti umetnost! Sploh pa: Kako dobro, lepo, vzvišeno misel ali idejo izraža naga podoba, ali natančno opisan greh ali nagota!

Po grehu je človeku poželenje in grešno nagnjenje privacija p o p o l n o s t i in duševne nadvlade in moči nad mesom. Ni sicer rečeno, naj se grehi in slabosti ne vpriزارjajo in popisujejo v umotvorih, pač pa, naj se vpriزارjajo ali omenjajo le kot privacije lepega, resničnega in dobrega, takó da se nam pristudé, da nas povzdignejo in nas tem bolj navdušé za res lepo, resnično in dobro.

„Umetnost“, pravi Dr. Mahnič, „mora vplivati na čute takó, da jih nekako oprostí nizke, duhá tlačilne telesnosti, jih očisti in ublaži, da se očiščeni tem laže vspnó v idealne višine iz nizke vsakdanjosti — pesnik mora buditi pred vsem blage čute (affectus), one, v katerih nadvladuje dušnost telesnost: češčenje najvišjega bitja, ljubezen do Njega ali do bližnjega, občudovanje prave velikosti, milosrčnost“ i. t. d. *) Ne sme pa buditi in gojiti strastij, ki škodujejo duši in telesu!

Pomenljivo je tudi, kar piše Fichte: „Umetnosti in npravnosti škodi izrek: Lepo je, kar dopada. Kar dopada izobraženemu občinstvu, to je res lepo in jedino lepo; dokler pa ni izobraženo, more tudi dopadati, kar je najbolj protiukusno, ker je moderno, in najboljši umotvor ne dobi priznanja, ker ni dotična doba še razvila zmisla, s pomočjo katerega naj se sodi.“ **)

Kakó je že stari, poganski vek pazil na to, da naj bodo umetniki npravni, nam kaže cela vrsta vzgledov. Platon sam je svetoval, naj se obdržijo v državi samo dostojni umetniki. In zgodovina, posebno grških držav, nam priča, kako so državne oblasti je preganjale in kaznavale bogatajce in nenpravne umetnike, ter takó skrbele za blago ljudstva.

In prašamo: Od kod toliko zla na svetu? Gotovo iz pokvarjenosti človeštva. Te pokvarjenosti pa je gotovo tudi mnogo kriva nenpravna umetnost, osobito leposlovn a.

Sklepamo: Estetika, kot del modroslovja, je tudi veda, in kot taka mora nujno sloneti ne temeljih, na načelih, ki so neizpremenljiva. Do našega veka so le ta vedno veljala in veljajo kot dokazana, utemeljena. Je li mogoče torej, da se zdaj nakrat estetiška načela in njeni zakoni izpremene, da se, dasi stara, a še vedno nova, uničijo in na njihovo mesto postavijo nova?! Je li mogoče, da zmagajo nova, pogubna naziranja, ki so in ostanejo le hipoteze, nedokazljive trditve? In,

*) 12 večerov.

**) Iz dr. Kirsteinove Aesth. str. 129.

„ako novejši leposlovni estetiki pravo učijo, potem niso umetniki in estetiki poprejšnjih stoletij večinoma sploh poznali pravega motrišča, načel!“*) Kdaj pa so umetnosti bolj procvitale, ali v preteklosti ali v novejši dobi nešteti zmot, govori jasno zgodovina umetnostij in prosvete!

Nevarnosti velikomestnega življenja za dijaštvo.

Spisal J. Š.

Vsak narod ima svojo bodočnost pred vsem v akademični mladini. Zato je povsem dolžan in opravičen narod, da skrbi za svojo mladino i telesno i duševno. Pravico ima do nadzorovanja svojih bodočih voditeljev in tvoriteljev njegove sreče. Slovenci morajo pošiljati svoje sinove iz svoje domovine v tuj svet, kajti naš narod še nima svojega vseučilišča. Narod pošlje svojega sina v tuji svet z namenom, da se izобрази v vedi, da si utrdi značaj in da se tako temeljito pripravi za delo v narodu.

Ne bomo tu govorili o prvi točki, o izobrazbi, pač pa čemo malo natančneje ogledati si drugo točko, namreč: namen dijaka, da si utrdi na velikih šolah svoj značaj. Ali si utrjuje dijak v velikem mestu svoj značaj?

Ognjišče vsega življenja in delovanja države so nje velika mesta in srce njeno je stolno mesto. Od tod se razliva na vse strani, do skrajnjega koticčka, do skrajnjega tržiča vse, kar imenujemo življenje. Jasno je torej, da mora biti v tem srcu kulture cele države velikansko vrvenje, delovanje, porajanje novega. Tu odseva tudi kakor v zrealu vsa kultura tedanjega časa s svojimi dobrinami in slabostmi. — Sedanji čas pa je napojen s kulturo, ki ima izredno veliko slabosti. Moderna kultura je izvleček iz vseh filozofov, ki so vladali svet prejšnje in vladajo še sedanje stoletje. Ti modroslovci so sicer nejedini, vsak ima svoj sistem, toda v jedni točki so si vsi jedini, in ta je: zanikavanje krščanskega Boga. Ako terej ni božanstva, osebnega Boga, ki bi nam bil vsadil v srce zakone po katerih mora človek kot družabno bitje živeti, tedaj odpade vsa krščanska morala. Brez morale pa so ti modrijani uvideli, da ne more obstati človeška družba, zato so izdelali sami moralo za človeštvo.

*) Dr. Mahnič, 12 večerov.

Toda ta umetna, ponarejena morala je le blede posnetek krščanske, in ker je prišla le iz človeškega uma in ne tudi iz srca, človeka tudi ne obvezuje; človek jo je ustvaril, zakaj bi je ne prekršil, ako se mu ljubi?

Na tej morali sloni vse moderno velikomestno življenje. Sloji, ki vodijo vse življenje po velikih mestih, so bogati in imajo na razpolago nebroj priložnosti, denarja in časa, da si izmišljajo nove vrste zabave. Zabava je geslo teh ljudi. Preskrbljeni z vsem potrebnim in nepotrebnim, smatrajo življenje za gol luksus. Najresnejši dogodki in pojavi v človeškem življenju so jim v zabavo in kratek čas. In to vse zato, ker je vera že davno izginila z malimi izjemami iz višjih krogov. Vera jedina bi jih mogla v njih brezskrbnosti držati v pravih mejah — vera in morala, ki se nanjo naslanja. A vere ni in torej tudi prave, uspešne morale ni. Čislajo se in obožavajo se možje, ki so v svojih sistemih brez Boga, vendar dasi se čislajo, se njih opomini, njih „kategorični imperativi“ kaj malo upoštevajo. Zato se ne zmeni svet. Pač pa si naredi svet sam moralo, to je, ustvari si konvencionalne šege in navade, stroge predpise in norme v občevanju in vedenju družbe, kar nazivlja „etiketo“. Etiketa pa — sama na sebi dobra — je že dolgo samo lupina brez vsake vsebine. Dà, ne samo to, etiketa ima celo v sedanjem času kakor že v preteklih zadnjih stoletjih poseben namen, namreč ona je mnogokrat tisti zlati plašč, v katerem se lahko greši proti pravi morali kolikor se hoče, ona dá umazanim dejanjem lepo obleko dostojnosti. Kar se v nižjih slojih zove nesramnost, se zove v višjih slojih v plašču etikete „praktično uživanje lepega“. „Nečistoća — to je nakaza našeg društva, to nakaza naše moderne literature“. *) Nečistost je karakteristikon naše dobe. Razliva se ta gnojnica v „višjih“ slojih izza stoletij sem in razliva se v sedanji dobi iz teh krogov na nižje širše sloje ljudstva, ki posnema svoje „višje“ v vsem, v čemer more. Ta lascivna, nebrzdana morala je temelj vsem pojavom življenja. Nebroj časopisov je jedino zato, da prinašajo lascivnosti in dražijo čutnost že tako pijane visoke mase.

Prirajajo se zabave, veselice z lascivnimi programi, sploh vse, vse je napojeno s tem nečistim duhom.

V to vrvenje in drvenje, v to prelivanje in brbljanje strasti pade kakor iz neba naš dijak. Doma na Slovenskem je preživel do zadnjega deloma na deželi deloma v naših malih mestih. Nikakor ne trdimo, da so naša mala slovenska mesta nedolžna; ne, dobro vemo, da se je že tudi pri nas vgnezdil iz velikih mest oni čut lascivnosti in nebrzdanosti, vendar v primeri z velikimi mesti je pri nas še dobro. Dijak je sicer že

*) Novo Doba br. 6. i 7.

poučen v skrivnostih človeškega življenja, saj je dovolj star, ko se napoti na Dunaj, vendar mu je navadno še do cela neznana rafinirana nebrzdanost in umetno gojena poltnost, ki se ne nahaja še v malih mestih.

Mladenič pride recimo na Dunaj. Kakor bi padel v šumeče morje. Krog njega zašumi novo življenje. Kaj tako velikega, grandioznega še ni videl, ne občutil do tedaj. Vsaka stvar ga navdahne z občudovanjem, vsak človek na cesti se zdi imeniten. Vse, kar se nudi očem, je tako krasno, vse tako ukusno in ima poseben duh — duh velikega mesta. To samozavestno vedenje ljudstva, to nemirno, živahno tekanje, to dirjanje za cilji mu imponuje. In ako opazuje vedenje sveta med seboj, ga očara zopet ta ljubeznjivost, prijaznost, to nedolžno nasmehivanje gospa in mladih gospodičen, ki se mu zde vse brez razločka tako krasne, kakoršnih ni v domovini. Skratka: vse mu je krasno, ljubeznivo, lepo, česar meni, da dotlej še ni videl — In to je ravno bistvo velikomestnega društva, da napravi na lajika vtis nedolžne najivnosti in pristne naravne lepote. V resnici pa je vse drugače. Vse je le zunanje — za oko in ušesa. V jedru je mnogo gnjilega, pod zlato zunanostjo se skriva prepogosto izprijenost in nemoralnost.

Mladeniču vse ugaja, vendar ima skoneca nekaj svet strah pred tem življenjem. Ne upa se vmešati vmes, dasi bi tako rad se podal sam v to krasno življenje, ki je polno rajske vonjave. Hlepenje ga kmalu približa življenju. Na stanovanju, katero si je najel pri prijazni, ljubeznivi gospodinji, ki je morda mati mladih hčera, pride morda v dotiko z ženskim svetom. Ali pa ima prijatelje, ki bivajo že dalje časa tukaj, in ti ga uvedejo v meščanske, gosposke kroge in seveda tudi v žensko družbo. Družba se razlikuje tu v marsičem od naše. Zabava je tu precej drugačna. Mladi človek je ves srečen, da kramlja z mladimi, naobraženimi, a velikomestno prevejanimi deklicami, ki navadno poznajo življenje bolje nego on. Počasi se seznanja z njih brezskrbnimi, lahkoživimi naravami in zopet mu ugajajo. Poželi si mnogo takega občevanja z ženskami. Konečno se navadi ženske družbe in velikomestne zabave, ki vedno cika na frivolnost.

K temu se pridruži še druga vaba velikomestnega življenja. Ko gre že precej zvečer po cesti, namigujejo mu čudne gospodične. In on ne imajoč dovolj vztrajnosti, da bi se ustavil poželjivosti nagona, se uda, ne misleč na posledice in na veliki pomen takega dejanja.

Ali pa se zgodi pogosto, da ima tako dobre „prijatelje“, ki so se s takim življenjem že sprijaznili, in ti ga popeljejo v nočno kavarno, v jamo nesramnosti. Mamečim, rafiniranim sredstvom zapeljivega sveta se posreči navadno mladeniča ujeti, ako ni nikogar v družbi, ki bi

svaril in branil. Pač pa je mladenič, čegar fantazija je že oskrunjena z nečistimi podobami, v takem položaju redno izgubljen. In tako se začne mnogokrat življenje in trpljenje našega dijaka v velikem mestu. Trpljenje — kajti odslej ne stoji več v morju življenja, temveč odslej ge drvijo valovi že s seboj. Ako se primeri, da ima prijatelja, ki je čist in veren in ki pozna njegovo življenje, tedaj se morda še reši. Ali pa ako je mladi mož še veren in opravi svojo versko dolžnost, se še lahko pobere od padca in se zopet postavi na noge. Vendar ako tega ne stori kmalu, je izgubljen; kajti ako stori isto drugič, stori gotovo tudi tretjič in tako dalje. Posamezna dejanja restejo v aritmetični, a strast in poželjivost v geometrični progresiji.

Tako se potaplja počasi pod nivô življenja. In čim bolj pada, tem potrebnejše se mu zdi tako življenje. Vendar vest mu še ne miruje. Dá, ako bi te ne bilo! Nekaj mu pravi v srcu, da tako živalsko življenje ni vredno človeka. Pred oči mu prihajajo prejšnja leta in mahom izpozna, da je izgubil — nedolžnost. Nedotaknjena nedolžnost — človek ve ceniti njeno vrednost in krasoto še le tedaj, ko jo je izgubil. In ko jo je izgubil, se pač še lahko nazaj dobi, vendar madež ostane vse žive dni, telo je oskrunjeno — ni in ne bo nikdar več čisto v tem življenju. Mladenič postane žalosten, ko izpozna to. Vendar ker mu strast, kateri podtika vedno hrane, ne dá miru, ne neha, temveč obupa. Poleg tega se navadno naleze v takem spolnem občevanju bolezní, treba je zdraviti tudi telo in prestajati bolečine. Na telesu bolečine, duša je vsa razbita, veselja nima do učenja, zaupanja nima v bodočnost. Ako pride tako stanje nad priletnega moža, je to drugače kakor pa nad mladega, razvijajočega se mladeniča. Tu zamori vso rast in razvitek dušnega življenja, razje telo in vse koreninice tege življenjskega stebela. Zdaj pride pa še drugi sovražnik v spremstvu prvega. — Mladenič je imel v srednji šoli še vero, vkljub temu, da so nekateri moderni profesorji na vse mogoče načine ruvali proti katoličanstvu. Vse to še morda ni moglo izruvatí poleg čitanja versko dvomljivih klasikov vere iz srca. Vzgojen od roditeljev v krščanskem duhu je ohranil vero do zadnjega. No, na vseučilišni stolici je vse drugače. Tu se ne ruje skrivaj, indirektno, tu se taji božanstvo naravnost. Vzemimo zdaj dijaka, ki je že potopljen v mlakužo nečistega življenja! Strast in oslabela volja mu ne dasta vzdigniti se na površje. Skuša se opravičiti v svoji duši. Tu mu pride prav razlaga filozofa raz stolico, da je povest o prosti volji le prazna basen, ki nima realne podlage. Naravoslovec mu predava postanek človeka iz živalia. Poleg tega začne še čitati moderne romane, saj jih je toliko na razpolago, v vsakem izložnem oknu je velikanska reklama zanje in dobijo se za

malenkost. Ker je pa podlaga moderne literature materijalizem, je cel roman tako spisan, da je glorifikacija brezverstva, spolnega nagona in vseh slabih strasti. Vse to vpliva na ruinirano dušno stanje mladeniča z neverjetno silo. V kratkem se ofrese vere in pred teboj stoji — ateist.

Morda nam odvrno kdo, da so taki slučaji redki, da je večina našega slovenskega dijaštva verna. A odvrniti mu moramo, da je žalostna resnica, da je tudi naše dijaštvo že v večini tako, kakor sem orisal. Žalostno, vendar ako je slovensko, zato še ne smemo tega tajiti. Naše dijaštvo leze v verskem in moralnem oziru rakovo pot. V „Novi Dobi“ *) opisuje nekdo življenje „bečke omladine“ in pravi da gre po zlu. Isto lahko rečemo o slovenski mladini. Žalostno je, da pri večini našega dijaštva moralna čistost in neoskrunjeno življenje že nima nobene vrednosti. Da živiš nečisto, to ti nihče ne šteje v zlo, da šteje morda celo v zasluženje. Iz najresnejših stvari, ki se s sveto skrivnostjo obravnavajo, se norčujejo in zbijajo trivijalne, nesramne šale. To priča da so že daleč na tem potu.

Mladenič dvajsetih let, pa je že izgubil nedolžnost, že gleda nazaj v „minole čase nedolžnosti“! — Bridko žalostno! In kaj je še krivo tega zla? Naš moderni svet poudarja preveč vrednost izkušnje. Mlad človek se navduši, ko čita ali sliši popisovanje velikomestnega življenja. Potem se pa splošno poudarja, da naj le oni govori, ki je izkusil. Česar nisi sam izkusil, sam doživel, o tem nimaš besede! In mladenič je ves željan izkusiti to „življenje“. Kaj boš, ki ne poznaš življenja — taki govori so močna vspodbuda k poskušavanju življenja. In kako drago plača revež svoje izkušnje! Osmodi si peroti duše, ki ga dvigajo iz umazanosti v idealni svet, oslabi si dobre lastnosti duše, telo si ruinira. Pač drago plačane izkušnje. In kaj ima od tega? „Življenje pozna iz lastne izkušnje“. A kaj mu to koristi? Mar ne pozna oni življenja z večjo koristjo, ki ga sicer pozna, a ga ni poskusil (tu mislim nečisto življenje) in se je torej ohranil nad njim kot kritik. Kaj mi koristi „natanko“ znati in izkusiti, kako je človeku, ko si prestrelil glavo — a pri tem poskusu končam življenje? Slabe take izkušnje in spoznavanja, ki spoznavalca uničujejo!

Življenje, življenje! — to je geslo moderne mladine in tudi našega dijaštva; in to geslo jo bo tudi uničilo, ako pojde take nadalje. Mi nismo nasprotniki spoznavanju življenja, vendar mi si to spoznavanje po svoje mislimo. Dà, celo treba je in moramo spoznavati življenje, ako hočemo kdaj poseči dejansko v vrvenje sveta. Toda mi moramo imeti

*) N. D. br. 6 i 7.

merilo, uzorec, ki nam služi v prevdarjanje; imeti moramo nazore o pravem življenju, kakoršno bi moral človek živeti. Ni treba poskusiti vsega, vzeti na rame vsak greh, temveč opazujemo tudi z razumom, ne samo s srcem. Treba je kritično študirati življenje. Plavaj čez reko, ne pusti se nesti brez opore po vodi navzdol!

To je jedna plat, s katero vpliva velikomestno življenje z velikim uspehom na dijaka. A ni samo to. V velikem mestu je prebivalstvo ločeno v dva dela. Deli jih imetek. Kdor ima premoženje in mu ni treba skrbeti s težkim srcem za vsakdanji kruh, ta se odloči od onega, ki nima nič, ali pa si mora s težkim delom, s krvavimi žulji služiti borni kruh. Navadno stanuje gospoda v posebnih mestnih okrajih in ondi se stanovanja podražijo kakor tudi živež, tako da ne more revež med nje. Tako so zavarovani pred „nadležno beračijo“. Ti okraji so tudi središče celega mesta, v okrožju pa so nagromadeni okraji, kjer biva delavsko ljudstvo. Ako si ogledamo življenje obeh slojev, pritrdimo, da je prijetnejše življenje v gosposkih okrajih, kjer mrgoli zabave in udobnosti, nego po v revnih okrajih. Tam je središče življenja.

Naš dijak je navadno bližje teh okrajev, saj je vseučilišče v tem delu mesta. Zato hodi tudi navadno le po teh okrajih in išče zabave. Ker pa vidi, da je vse tako elegantno, prične se tudi on, ako le zmore, lepše oblačiti itd. Poleg tega pride še v višje družine kot poučevalec in tu je vse drugače nego pri nižjem ljudstvu. Navadi se finega občevanja, sladkega govoričenja, ljubeznivih kretenj, skratka sčasom postane velikomesten. Pri tem pa je ločen od nižjega ljudstva. Počasi mu postane borno, preprosto življenje revežev zoprno, začne se ga ogibati, dasi je doma s kmetov ali pa sin delavskih starišev. In tako se odtujaže nižjemu ljudstvu, začne se sramovati pokolenja od revnih starišev. Seveda ni vse to v tako pogostih slučajih, vendar prav redko ni. Da se pa naše dijaštvo kolikor toliko odtujaže nižjim slojem, to je splošno resnica.

In to je zopet zlo. Slovenci smo delavski narod, — tega ne poudarjamo nikdar premalo. Naš narod pošlje zato sinove v šole, da bi mu pomagali. Tedaj pa pride absolviran jurist ali pa mladi profesor v domovino; zdi se mu vse tako tuje. Vsaj tu ni one finese, tu ni onega blišča in razkošja. Navadil se je občevati s finimi ljudmi. In zdaj, ko bi moral iti med ljudstvo; z njim občevati, kakor njegov sin, se ga sramuje in se odteguje občevanju z njim. Tako pride da je naša inteligencija po večini tudi že ločena od preprostega naroda. Tudi pri nas se je začela odtegovati ljudstvu, in vendar je mlada, izšla je vsa iz ljudstva. Ako se vrtiš izključno le v višjih krogih, tedaj boš jako težko spoznal trpeče ljudstvo in slep bodeš za njegovo bedo. Ljudstvo pa pričakuje od tebe,

ki si izšel iz njega, da se zavzameš za njegovo trpljenje, da se pripravljaš za socialno delo in postaneš socialist.

Naš dijak torej je tudi v tem oziru izpostavljen v velikem mestu nevarnostim. Dokler je z malim zadovoljen v svoji revščini, dokler se zadovolji, da le ne strada, dotlej dobro izbaja. Ako pa začne „hruliti“ t. j. izposojevati si denar in čezmerno trošiti, ne da bi poskrbel, da bi vrnil dolg, tedaj je že slabo. Ko pa izgubi ves čut pravičnosti, da je treba dolg vrniti, ko je padel na ta nivô, je po njem. Dolgove dela vse vprek brez pravega smotra, vrniti ne more več, in ako bi tudi mogel, — ne vrne. Tak dijak navadno zanemarja svoje študije in postane redno „faliran študent“. Vzgledov za to imamo več nego dovolj.

Res naš dijak je v velikem mestu sam nase navezan, oddaljen je od domovine, od roditeljev itd. Zato ni čuda, da se pri njem s tem večjo silo javlja družabni čut. Snujejo se dijaška društva. V kako svrhu? Da goji dijaštvo družabnost, da se skupaj zabava, da mu je društvo „dušna in zabavna vez“. Da, lepo je vse to. A to ni glavni namen društva, ali vsaj ne bi smel biti. Glavni namen dijaškega društva mora biti, da se dijaki v njem medsebojno utrjujejo v svojih nazorih, da se skupno in s tem večjim vspehom borijo zoper nevarnosti modernega življenja, da se dijaki medsebojno odvrtaajo od slabih, pogubnih potov — to mora biti po našem mnenju glavni namen dijaškega društva. Pritrdimo, da je tudi namen društva gojiti znanstvo itd. Vendar v znanstvu se dijak lahko in v prvi vrsti spopolnuje na vseučilišču z bogatimi pripomočki; na razpolago so mu seminarji, knjižnice itd. Dijaško društvo mora biti v prvi vrsti trdnjava, v kateri se dijaki istega mišljenja in prepričanja borijo za krepost, za svetinje, katere jim je dala mati seboj v tujino. Na vseučilišču in drugodi čujejo premnogo zoper vero in ko pridejo v društvo, začno skupno razpravljati o tem predmetu; in ako se je tovariš že omajal, ga tovariši s svojim trdnim prepričanjem zopet utrdijo. Društveniki morajo paziti drug na drugega. Ako vidi kdo, da je tovariš zašel, skuša ga s prijateljsko prepričevalno besedo spraviti na pravi pot. — Skratka, dijaško društvo mora biti res obramba dijaka goper nevarnosti življenja. Kako resnično pravi „Novo Doba“: „No samo društvo ne poboljšava dijaškega življenja. Samo ono društvo more uspevati, kjer imajo člani neke težnje in ideje; tu nič društvo samo od sebe, kjer ni tega, je društvo sama formalnost.“*)

Seveda je glavno sredstvo za ohranitev idealov v dijaštvu gojitev pravih nazorov. Kajti kakor hitro postane mladenič samostojen, mora

*) N. D. br. 6 i 7- str. 245.

imeti pripravljeno oporo, ki ga vede krepko do bodočega delovanja in mu daje smer, katere se naj drži, da ne zaide s pravega pota. Zlasti pa je to važno za akademika. Akademik brez nazorov o življenju je čoln na reki brez vesel. Dijaško društvo je pa ono ognjišče, kjer se snidejo mladi možje z istimi nazori. In ako so vsi društveniki istih načel, ako so vsi vneti za prospeh društva, ki jem je sveto zavetišče, vlada v društvu krasna sloga. Poudarjamo, da društvo, kjer so člani različnega mišljenja v kardinalnih točkah načel o življenju, je društvo, ki ne more dolgo obstajati in od katerega nimajo člani nikake koristi razen morda društveno knjižnico. Kako naj se okrepljuje član v svojih načelih, ako mu tovariš pri vsaki priliki pobija njegova — ako so člani sploh aktivni in ne suhe veje? V dobrem dijaškem društvu imeti morajo pravila določno orisan program ne meglene fraze, katere krijejo v sebi lahko vsa nasprotja, tako da vsakdo takoj ve videč program, s kakimi ljudmi ima opraviti, in da ne more pristopiti nikdo, ki je nasprotnih načel. Jedinost v mišljenju je prvi pogoj za dober prospeh in resnično korist dijaškega društva.

Nadalje morajo ti nazori biti taki (tu upoštevamo samo moment, da ostane dijak nepokvarjen na pravi moralni poti, ne pa moment socialnega delovanja), da so opora in stroga norma dijaku članu za življenje, izključiti morajo strogo memoralnosti, zapopadena mora biti v njih čistost življenja. Nazori društva ne smejo biti indiferentni glede tega, prepuščajoč članom, naj delajo privatno kakor hočejo. Ne, potem zanemarja društvo svojo pglavitno nalogo: biti moralna opora v boju z nemoralnim svetom. — Ko pa tako govorimo o namenu društva, poudarimo še jedenkrat, da ne govorimo o vseh namenih, temveč omenjamo le to plat. Društvo ima potem še veliki namen, pripravljati dijaka za bodoče delovanje. Vendar o tem ne govorimo na tem mestu.

Človek mora imeti trdne nazore o življenju, katerih pa ne dobi iz življenja, temveč iz sv. vere. Brez nazorov stati v življenju je brezupno, strašno, pogubno. Treba je spoznavati življenje, toda kritično in ne pustiti se odplaviti. Prave nazore, pravo navodilo, kako razumevajmo življenje, nam daje jedino vera. Dijak kakor vsakdo, mora biti veren kristjan, ako hoče ostati čist sredi življenja. Seveda je ta trditev v ušesih modernega sveta gorostasna, smešna itd., no mi gremo preko njega pomilujoč ga in ostanemo pri svoji trditvi. Vsaka morala, ki ni od Boga, je umetno skrpučana in je le za vseučiliščno stolico, za zaprašene kujige in za modroslovne historike — za praktično življenje nima moči in ne pogoja za obstanek.

Ogledali smo si v kratkih potezah jako pogostno življenje in puševno ter telesno umiranje našega dijaštva v velikem mestu. Vedno se

trdi, da je jedini vzrok žalostnemu faktu, da se toliko dijakov poizgubi, materijalna beda našega dijaštva. Mi damo temu argumentu njegovo veljavo, toda mi nismo mnenja, da je to jedini in največji vzrok. Največji vzrok propadu dijakov je nečisto življenje. Iz nečistega življenja pride ogromno zla. In ako vkljub vsemu dijak vendarle dokonča študije in doseže službo, vendar nečisto življenje ne ostane brez posledic. Dà, žalostne posledice imamo v družinskem življenju. Prav ima N. D., ko pravi, da je od tod toliko nesrečnih zakonov v modernem svetu. In ako vzamemo še dejstvo, da spolne bolezni vplivajo na descendent, je jasno, da je nečistost vir ogromnega zla.

Naša želja je, da pride naše dijaštvo do spoznanja, kaj mu škoduje in kaj koristi. Naj si abiturijentje, ki se mislijo preseliti na velike šole v veliko mesto, pred vsem zapomnijo, da „kako lep je čisti rod!“ Naj se ozro po krepki opori v boju, naj si poiščejo pred vsem dobre družbe.

Dokler ne bo prišlo dijaštvo do pravega spoznanja dobrega in hudega in se bo kar slepo udajalo strastem, dotlej nima narod od njega mnogo pričakovati. In naj se še tako organizuje, še tako pripravlja za „narodno delo“, dokler ne začne pri sebi dela in ne očisti sebe in svojih slabosti, ni upanja, da bi uspešno delovalo.

Glasnik.

Občedijaški shod v Ljubljani, ki se je lani opustil, se bo letos, kakor vse kaže, uresničil. Zbrani slovenski akademiki, bogoslovci (?) in abiturijentje bodo razpravljali o slovenski univerzi in o organizaciji dijaštva (ali preosnovi ferijalnega društva „Save“). Pri prvi točki bomo vsi jedini. Pri drugi pa ne bomo vsi jedini. Jedni bomo liberalni, drugi bomo klerikalni. Sicer pa bomo videli. Kaj pa pride vse tekom razprav na vrsto ali ne pride, to leži v naročju bogov. V.

Za vseučilišče v Ljubljani. Izprožila se je bila misel, naj bi se o veliki noči sešli slovenski zastopniki bogoslovnega, pravniškega in modroslovnega znanja, da sestavi o skupno spomenico na ministerstvo za ustanovitev slovenskega vseučilišča v Ljubljani. Posvetovali naj bi se s strokovnega stališča o potrebi in važnosti tega zavoda, o sredstvih in pomočkih, o zadržkih in ovirah. Za zastopnike je določil bogoslovni profesorski kolegij gospode profesorje dr. Janežiča, dr. Dolenca in dr. Kreka. Pravniki so izvolili gospode dr. Ferjančiča, dr. Majaronani

svetnika Polca. „Matico Slovensko“ pa bi zastopali gospodje predsednik Levec in ravnatelj dr. Požar in Šubic. Kolikor moremo povzeti iz časnikov je začel ta pripravljavni odbor že 13. aprila zborovati. Za načelnika odboru so izvolili prof. Levca, predsednika „Matice Slovenske“, za podpredsednika prof. dr. Janežiča in za tajnika dr. Majarona. G. tajnik dr. Majaron je prevzel nalogo, da sestavi obširno in temeljito spomenico, ki bi jo potem naši poslanci primerno predložili državnemu zboru. Ker je treba za tako spomenico raznovrstne tvarine, začel je odbor zbirati pripravno gradivo, ki se je pokazalo prav obilo in zanimivo. Odbor se je namreč prepričal, da ima Ljubljana mnogo več vednostnih pripomočkov kakor se v obče misli. Tako štejejo že ljubljanske javne knjižnice nad 120.000 zvezkov in hranijo v sebi dela svetovne slave. Deželni kranjski arhiv je v izvirnikih najbogatejši med južnimi kronovinami in ima največ podatkov o razmerah do Italije. Deželni muzej je jako bogat v mnogih strokah, zlasti je prvi v starinarstvu. Botanični vrt je popolen in prav dobro urejen. Vednostna društva, ki imajo ob enem svoje liste, pospešujejo slovensko vednost in nudijo priliko za učene spise in knjige. Število visokošolcev bi doseglo takoj 400 in bi še raslo polagoma, zlasti za bogoslovce bi napravile škofije svoje kolegije v Ljubljani. Potreba univerze v Ljubljani je nujna, ker primanjkuje profesorjev v Dalmaciji, Istri in po Slovenskem; vpliv in korist te univerze bi čutila tudi Bosna in drugi slovanski jug. Primerno urejeno vseučilišče bi bilo mogočno ognjišče vede in umetelnosti za južne pokrajine našega cesarstva in mogočna duševna vez raznih ondi naseljenih narodov. Odbor je bil mnenja naj bi se pridružila spomenici tudi tista mesta, kjer so srednje šole, in sploh velike občine po Slovenskem. Vendar naj se previdno postopa, da ne bi pretirane zahteve več škodile, nego koristile temu podjetju. — Toliko je bilo moči posneti iz časnikarskih poročil. Videti je, da se razprave vrše stvarno, in da vneti možje vse upoštevajo, kar bi le količkaj podpiralo naše težnje po slovenski univerzi. Z vestnim navajanjem in razmišljanjem tega, kar imamo pozitivnega, pa bo mogoče določno spoznati, česa nam je še nujno potreba, da bo imela univerza, za katero se tolikanj potegujemo, res trdno podlago kot iz naroda nastali in z narodom spojeni organični stvor. Bog daj srečo! V.

Hudi Gradec. Glavno mesto lepe štajerske dežele hoče biti med največ imenovanimi mesti na svetu. To ulogo umejo Gradčani kaj dobro igrati. Ne mine skoraj teden, da bi ne iznenadila časnike čitajočega občinstva kaka senzacionalna brzojavka iz „najbolj nemškega mesta“. In ker ne more vlada vsak teden mestnega zbora razpustiti in ima tudi samo jednega grofa Gleispacha na razpolago, zato je treba včasih za izpremembo pozdraviti bošnjaško godbo s kamenitim aplavzom. Tudi kaj takega se namreč ne godi povsod. Ne sme se pa misliti, da bi bili graški meščani taki junaki, ti so tukaj kakor drugod „spießbürger“-ji. Vedeti je treba, da je Gradec mesto muz in njih sinov, in prav ti zadnji so tisti ki tako izborno skrbje za reklamo graškega mesta. To so vam jekleni in neizprosni možje akademiki nemško-nacijonalnega kulerja. Pomagajo jim pa socialno-demokratski delavci in se dajo za nje — streljati.

Vsaka armada mora pač imeti svoj „kanonenfutter“. — Tako je torej bilo v preteklem mesecu, ko je kotela godba bosenskega peš-polka koncertovati v dveh restavracijah v korist graškim revežem, katerih menda tudi v Gradcu ne primanjkuje. Pa namesto zaslužnega ploskanja se je jelo usipati na njih glave kamenje. Tudi jeden policijski komisar je bil nevarno ranjen. Tako je bilo nemštvo zopet jedenkrat rešeno in graški socialisti za jeden korak bližje osemurnemu delavniku. Tako namreč politične stranke rešujejo svoja vitalna vprašanja z demonstracijami. — Kakor vse na svetu, so tudi ti dnevi minili, ranjencem so se glave zacelile, in Gradec je postal miren — vsaj do prihodnega škandala. Toda Mars je mogočen bog in se ne da smešiti, niti od graških Schönenerijancev ne. Usula se je nad graško almo mater degradacija v velikem štilu, nič manj kot 33 dijakov, ki zavzemajo v naših bojnih četah imenitno mesto rezervnih častnikov, je izgubilo šaržo. Mars je tako hotel, in Wotan svojcem ni mogel pomoči. Ne dvomimo, da je lepo za domovino trpeti, tudi smo uverjeni o veliki ljubezni nemških degradovanih dijakov do matere Germanije, vendar mislimo, da so se precej kislo držali, ko so čitali to strogo obsodbo. Pa so našli sočutje pri svojih kolegih, celo nekaka solidarnost se je hotela pokazati, in tisti, ki imajo nekaj več požrtvovalnosti za svojo nemško-narodno idejo, so izdali porolo: „Vi vsi, nemški akademiki, ki ste c. in kr. častniki, odložite svojo šaržo. Toda ti ki so tako klicali na dijaških shodih so ostali v manjšini. Umevamo, zakaj. Zato pa naj se svet n'kar ne čudi, ako bodo pri bodoči demonstraciji v Gradcu nastopili sami „Staatskrüppel“-ni, ker tem niti energični general Succowaty ne more vzeti njih šarže. D.

Vrednost demonstracij, ki jih prirejajo dijaki s hrupom in razbijanjem po cestah in aulah je navadno jako dvomljiva. Po večini je njih sad piškav, za dijake često poguben. Disciplinarne preiskave akad. oblastij in državni pravdniki sicer ne škodujejo toliko, da bi se splošno občutila njih maščevalna jeza. Tembolj pa se pozna zanemarjanje študij ob takih prilikah, ko pride dijak čisto z navadnega tira in ima vedno polno priložnosti, da ubija svoj čas s pripravami na demonstracije in z njih posledicami. Ako je stvar huda, zapro za nekaj časa tudi univerzo, tako da ne more opravljati svojih dijaških dolžnostij niti oni, ki se ni brigal za risne burke svojih kolegov.

Tako je na italijanskih univerzah že dalj časa v navadi, da motijo dijaki sedaj s tem sedaj z onim vzrokom javni red, radi česar se dotična visoke šola začasno zapre. Posledica tega je, da ne more konec leta veliko dijakov prestati skušenj. Potem pa naganjajo naučnega ministra, naj določi čez počitnice drug termin za skušnje. Takim prošnjam se tudi vedno ugodi, ker jih podpirajo državni poslanci, in ker minister, ki želi ali postati ali ostati priljubljen, rad stori po volji tem hvalevrednim gospodom. Zato pa je priprava na skušnje nedostatna; toda kjer minister izkazuje milost, tam profesor ne sme biti strog. Na ta način se množe po deželi advokatje, zdravniki, inženirji itd, katerih strokovna izobrazba ni zadostna, tako da se pritožuje ljudstvo čez nje.

Še veliko škodljivejše so take demonstracije pri nas v Avstriji, v tem konglomeratu mnogih narodov, ker imajo skoro vedno nacionalen

značaj, katerega jim utisne narodna prenapetost in oholost. V vsakem vseučiliščnem mestu pa študirajo dijaki najmanj dveh narodnostij, in v prestolnem mestu v primeroma jako velikem številu sinovi vseh posameznih avstrijskih narodov. Tako vse demonstracije, ki so skoro zmirom krivične, gotovo pa vselej neumestne, naj pridejo od katerekoli strani, globoko žalijo narodnostni čut in občutljivost na isti veliki šoli izobražajočih se kolegov druge narodnosti. Le kdor je sam doživel tako demonstracijo, ki se je tikala tudi njega, more pričati kako opustošajoč je njen vpliv na vse strani. Zgodaj se naseli sovraštvo med ljudi, kateri so poklicani da tvorijo cvet skupne države, zgodaj jih obvlada hladna misel, da so si tujci, in da je njih življenska naloga, biti med seboj brezobziren, obupen boj za obstanek. Slabe posledice takega mišljenja za vzgojo posameznika kakor za državo so neprecenljive. Vzrok vsega tega pa so oni politiki in privilegiranci, ki hujskajo ljudstvo na ljudstvo, da se ob narodnostem boju maste in ovró tek socialnih preosnov, katere bi jim le prikrajšale obile dohodka v korist tlačnega ljudstva. Glavni vzrok pa je v današnjem brezverstvu. Človek mora imeti nekaj idealnega, in če je izgubil vero v krščanskega Boga, poišče si nadomestila v kultu absolutne narodnosti ali kje drugje. S krščanskim Bogom pa izgine krščanska pravičnost in brez nje velja samo pravičnost trših pestij. Tako je absolutna narodnost moloh, kateremu se žrtvuje vse otroke krščanske ljubezni. Na njeno mesto pa pride sovraštvo in maščevalnost. Videli smo v zadnjem času tudi v dijaštvu, kako so na nemškonacijonalne izgrede na dunajski univerzi „odgovorili“ češki akademiki. Dogodek na jedni univerzi je klical k posnemanju ali pa k maščevanju drugo. Kot karikatura tega lahko služi dogodek, ki se je dogodil v neki dunajski gostilni slovenskemu dijaku, ko je pel slovensko pesem. Petnajst nemških dijakov — med njimi so bili tudi Karnijolci — se je spravilo nad tega mučenika slovenske pesmi, in ga pretepala, češ, da jemljejo „Revanche für Laibach“.

No, pri demonstraciji v ljubljanski „Zvezdi“ so bili slovenski visokošolci mirni, kar se nam zdi hvalevredno, a sumimo, da so se držali tako, ker se niso čutili nič kaj jedine z onimi ljudmi, ki so „demonstrirali“. Bolje je, ako mi slovenski visokošolci ignoriramo Karnijolce, če nosijo demonstrativno svoje čepice po Ljubljani, saj prav s tem kažejo, da so oholi bedaki in tujci v Ljubljani. Poljski pregovor pravi: Každý dudek ma swój czubek (vsak norček ima svojo kapico), in kateri pametni človek bi mu branil to. Nikakor ne smemo biti tako nervozni, da bi imeli karnijolske čepice za žaljivke našega naroda. Čaka nas vse drugačnejše delo nego preganjanje nemških čepic.

Tudi se vsaka demonstracija ne pošreči, navadno pa napravi več škode nego je vredna. Razen drugih stvari pride včasih v nevarnost tudi grba, ako ima človek smolo. Vse to jasno in glasno kaže dogodek, ki se je primeril 2. decembra l. l. mladočeškimi dijakom v Plznu. Zbralo se jih je 200 na glavnem trgu in od tam so se napotili k stanovanju socialistiškega poslanca Vratnyja, da bi mu napravili kako pogumno. Komaj pa je jeden izmed tolpe vrgel kamen proti oknu, že je nastopila peripetija v tej prekratki drami. Izza hišnih vrat je skočilo 10 kosmatih sodrugov oboroženih s poleni, in so pognali vso to nadobudno mladino

v beg. Neki gospodič v elegantni suknji je padel v največje blato, dva pobiča sta prišla na bojišču ob klobuke in veliki množici so razdelili komunistiški sociji svoje imetje po grbi. Fabula docet . . . V.

V izpopolnitev univerz predlaga ruski list „Новое Время“, naj bi se napravila pri ruskih univerzah nova vseobčna fakulteta, kjer bi ne bile vede tako specializirane kakor so sedaj nasprotujoč ideji univerze, ki bi se morala od specialnih učnih naprav razločevati v tem, da bi skrbela v prvi vrsti za široko, vseobčno izobrazbo in vsestranski razvoj svojih obiskovalcev. Toda to temeljno nalogo popolnoma prezira sistem poučevanja na sedanjih univerzah. Pravnik ne ve ničesar o prirodi, medicinec je nevednež v literaturi in zgodovini, historik v ekonomiji, in prirodoslovec na polju humanitarnih nauk. Vsi so specialisti in jeden ne umeje jezika drugega, ne umeje njegovega prepričanja in ne dokazov njegovih. Družbi, narodu, državi pa je v prvi vrsti do tega, da napreduje in raste občna izobrazba. A napredek v tehniki in specializaciji posameznih ved še ni vseobčni napredek. Ta nedostatek v vseučiliščni izobrazbi pa bi se odstranil z ustanovo nove, vseobčne fakultete. — Vprašanje pa je, ali bi imela taka fakulteta toliko praktičnih uspehov, da bi velike žrtve rodile tudi obilo sadu, zakaj velika večina dijaštva gleda vsaj pri nas nato, da pride prej ko mogoče do svojega kruha in se pripravlja samo za svoj prihodnji stan v svoji stroki. Vendar je tudi mnogo dijakov, ki pridejo na univerzo iz ljubezni do občne vede, in tem bi bilo s tako fakulteto gotovo jako ustrezno. V.

Universitas Gregoriana, papeška visoka šola v Rimu, je prva zastopnica sholastike in njene učne metode v naših dneh. Sholastika, srednjeveška sholastika! Ta jedina besedica napolni dandanašnji marsikoga z grozo, da se mu začno dvigati mračne podobe iz domišljije. Krog in krog je lepi svet, bogat svetlobe in poln barv, a v temni, ozki ječi tiči v težkih sužnjih okovih veda z obrazom blazne ženske in špiči s smešno vneto zobotrebnike. Ali pa bolj moderna slika: Velikanske peruti, strte in polomljene, vise navzdol, v sredi pa je senca nečesa medlega in klavernega; to je duh s strtimi peruti. Glavni vzrok takemu mišljenju je v predsodkih in nevednosti. Ali je to mar jednostransko in pustolovsko početje, ako skuša sholastika postaviti vedo na trdne principe in jo tako kolikor mogoče obvladati in omogočiti celoten pregled čez njo z jednega motrišča? Kdor ne pozna samo sholastičnih izrastkov iz zabavljivih spisov, ampak se je vsaj nekoliko ugloobil v njeno bistvo, ne bo je tako kmalu obsodil in zavrzel. Nastala je sholastika v časih, ko je bilo treba vero utrjevati in braniti. Krščanski učenjaki so se lotili ogromnega duševnega dela in postavili so vse vednostne pridobitve preteklih stoletij, zlasti Aristotelovo filozofijo, v jednoten sistem na trdni podlagi sv. vere. Tako se je porodila „solida disciplina Scholasticorum“, kakor jo imenuje Leon XIII. Prvak in knez med sholastiki pa je „doctor angelicus“, sv. Tomaž Akvinec, globokoumni filozof katoliške cerkve. Njegova dela so neizčrpna zakladnica za vse, ki morejo njegov kratko in jasno izraženi uk pojmiti in ga samostojno premisliti. Zato tvori njegov sistem podlago modroslovno-bogoslovni izobrazbi na papeški univerzi, ki stoji pod vodstvom jezuitov

in šteje sedaj nad tisoč gojencev-bogoslovcev. Dogmatična predavanja na tej bogoslovni univerzi so prav za prav le razlaga dela sv. Tomaža „Summa Theologica“, kajti resnica se ne izpreminja, a v določnejši in jedrnatejši obliki povedati jo, kakor je to storil Akvinec, bi bilo pač redkokedaj mogoče. Skrbno se goji tudi morala, manj cerkvena zgodovina in eksegeza. Dobro je preskrbljeno za jus canonicum. Predavanja iz mehanike, fizike, višje matematike in astronomije izpopolnjujejo samo filozofične študije. Te stroke se smatrajo samo za sredstva k namenu, k filozofiji, katera je zopet le v službi teologije.

Pogostne disputacije so glavno sredstvo, ki služijo v ta namen, da mladi gospodje popolnoma obvladajo stvarino, da si izbistre razum in da si prisvoje dovolj gibčnosti v obrambi in razlagi resnic. Skoro vsak dan po predavanjih pridejo skupaj takozvani „circuli“, v katerih za to določeni „defendentes“ in „arguentes“ branijo in napadajo ravnokar obdelano stvarino. Vsako soboto se brani v „sabatini“ pod predsedstvom profesorja delo celega tedna. Trikrat v letu pa se vrše velike „menstruae“ pred vsemi slušatelji in profesorji. Primerno število tez mora defendent braniti proti napadom nekaj arguentov. Še bolj kot te vaje pospešujejo sholastične študije privatne repetitije v posameznih kolegijih. Te repetitije vodijo večinoma vseučilišni profesorji, ki stoje v res prijateljskem razmerju s slušatelji. Pred začetkom eksaminov se oddajajo razpisane naloge in oni, ki so napisali najboljša dela, dobe v začetku drugega leta v vseučilišni cerkvi sv. Ignacija pred vso korono visoke šole odlikovanje. Z eksamini se konča leto in kdor je pridno delal in se čuti dovolj trdnega, subit periculum ad obtinendam lauream, ter napravi doktorat konec filozofičnega ali teologičnega ali kanoničnega kurza. Odločilno važnost imajo ustmeni eksamini in vsak izmed gospodov, ki gre v mlin, mora biti dobro podkovan v celi stvarini, ako hoče z uspehom braniti resnico skozi dve uri pred štirimi profesorji, ki so postali kar čez noč največji dvomljivci in nevedneži.

Taka je torej sholastična univerza. Na njej se izobražajo najnadarnejši mladeniči vseh narodov. Da, celo mi Slovenci čutimo njene zasluge za katoliško vedo. — V času dvomov in zmot, ko jeden filozof prevrača drugega in ko se je obupalo nad objektivno resnico, dobro dene človeku, ako vidi trdnjavo prave vede, katero so začeli zidati davni prednamci in jo zidajo naprej, ne da bi bil v teku časa kaj trpel temelj, naši sodobniki, s'edeč neizgrešno vodilo sv. vere. Kako žalostno je dejstvo, da je moral zadnjič naš rojak, ko je delal pri dunajskem židovskem profesorju doktorat iz filozofije, na vprašanje o nesmrtnosti duše reči, da se pod njo razumevajo nesmrtna dela človeška, nikakor pa ne samostojno, večno bivanje duše. Tako sleparsko, človeški družbi pogubno vedo je treba uničiti. Potreba in dolžnost je torej, da gojimo pravo krščansko vedo, in da proučavamo in prenovimo zlasti filozofijo sv. Tomaža, katerega naš modri papež Leon XIII. vedno in vedno priporoča. V.

Irska vseučilišča kažejo, da je tudi višja izobrazba na Irskem, kakor vse drugo na tem nesrečnem otoku, v trdih rokah Angležev. — Sedaj ima Irska dve univerzi. Prva je Trinity College v Dublinu, katera je bila ustanovljena l. 1593 pod kraljico Elizabeto s posebnim

namenom, da bi širila in utrjevala novo vero med Irci. Ta večinoma s katoliškim denarjem bogato oskrbljena univerza je bila skozi dvesto let trdnjava protestantizma in opora vseh napadov na staro vero. Dasi je stari duh nestrpnosti že davno izginil, vendar ima dublinska univerza še vedno očiten protestantovski, torej angleški in protinarodni značaj. — Druga irska univerza, Royal University, ustanovljena po sklepu parlamenta l. 1880, pa nima oficijelnih kolegijev in predavanj, ampak na njej delajo samo skušnje dijaki, ki so kje drugje doštudirali. Ta univerza je imenitnejša nego prva, ker zahteva temeljitejših in obsežnejših študij od dijakov. Da ni pritožb, sestavljajo se senat in komisije pri skušnjah nepristransko iz katolikov in protestantov. A vpijoča nejednakost se kaže drugje. Na skušnje pripravljajo namreč nekatoliške dijake trije veliki kolegiji v Belfast-u, Cork-u in Galway-u, ki jih izključno zalaga država z velikimi vsotami, katere omogočujejo izbero najboljših profesorjev, ohranitev krasnih poslopij in izpopolnitev knjižnic in znanstvenih zbirk. Takisto je poskrbljeno za štipendijske fonde. V preteklem letu je pršla jedna štipendija v Belfast-u na 4 dijake, v Galway-u na 1 2, v Cork-u celo na vsakega dijaka jedna. A takih prednostij ne uživa katoliški dijak, ki študira na kaki specifično katoliški napravi. Jediní katoliški kolegij na Irskem je pod vodstvom jezuitov stoječi University College v Dublinu, ki se uravnava po zahtevah Royal University in pripravlja svoje dijake za tamošnje skušnje. Ne dohiva pa od države nikake direktne podpore. Tako je torej katoliški dijak, ki se hoče proč od specifično protestantovskega ali pa in liferentistiškega vpliva posvetiti študijam, čisto izključen od njih, ako nima za to sredstev, med tem ko dobi nekatoliški dijak, da ima le nekaj talenta, skoro brez stroškov izobrazbo na kakem državnem kolegiju. Kljub temu pa se katoliški dijaki v vedi odlikujejo. Lansko leto si je katoliški University College priboril sam 51 odlik, a Belfast 46, Galway 18, Cork 6. Od onih 51 odlik jih je bilo 32 prvega reda, od 46 iz Belfast-a 16, od 18 iz Galway-a 8 in od onih iz Cork-a samo 1. To je bila pač slavna zmaga katoliških dijakov! — Vspričo teh rezultatov, ki se že več let ponavljajo, ne more biti čudno, ako štejejo katoliški Irci med kričeče krivice, da se državni doneski iz davkov dežele obračajo samo v prid trem nekatoliškim kolegijem, med tem ko se katoliškemu na dá nič. Angleži sami uvidevajo krivico in državnik Balfour je v krasnem govoru zagovarjal pred angleškim parlamentom irske zahteve. Tako pridejo Irci najbrže v kratkem do svoje katoliške univerze,

Po „Stimmen aus Maria Laach.“

Ruske univerze. Rusija brez Finske šteje devet univerz. Vseučiliščna mesta so sledeča: Petrograd (univerza ustanovljena l. 1816). Moskva (1755), Kijev (univerza sv. Vladimira, 1588 ustanovljena v Vilni in 1833 preložena v Kijev), Harkov (1803), Kazan (1804), Odesa (1864). Jurjev (ustanovljena 1632, obnovljena 1802), Varšava (l. 1869 izpremenjena iz poljske v rusko), Tomsk (v zahodni Sibiriji, 1888), — Rektorja imenuje za vsako univerzo ministerstvo in sicer na štiri leta. Njegova naloga je, predsedovati vseučiliščenemu svetu, izvoljenemu izmed rednih profesorjev. — Ruska univerza ima navadno štiri fakultete: juridično, medicinsko,

historično-filologično in fizično-matematično. Izjeme so: Petrograd, ki ima mesto medicinske jedno fakultato za orientalske jezike (kitajsko, japonsko itd.), Odesa s tremi fakultetami, ker se odpre medicinska šele drugo leto, in slednjič Jurjev (prej Dorpat) s petimi fakultetami, peta je namreč za luteransko teologijo. Tudi Tomsk ima samo medicinsko fakulteto. — Doba študij traja osem semestrov, pri medicincih deset. Razen državnih skušenj obstojajo tudi semestralne, koncem vsakega semestra. Kdor jih ne prestane, izgubi semester. Pri nas nismo tako strogi. Vpisati se more, kakor pri nas, samo oni, ki se izkaže z zrelostnim spričevalom kake klasične (humanistične) gimnazije.

Dijaško življenje ni tako razvito kakor pri nas. Na ruskih visokih šolah so namreč vse korporacije prepovedane. Izjemo dela samo Jurjev. Pred vsem so strogo prepovedana takozvana „zemljačestva“, ki so obstojala prej na raznih univerzah (Petrograd, Moskva, Kazan). V zemljačestvih so se zbirali v svoj krog rojaki iz iste gubernije. Imeli so svojo blagajno za podporo potrebnih rojakov in so se pečali, kakor so trdili sami, z znanstvom. Kmalu pa so začela ta društva goniti politiko, in zato jih je vlada razpustila in prepovedala, in sicer na prejšnji v Moskvi. V koliko obstajajo še tajno, ni mogoče vedeti. V Petrogradu je bilo najmočnejše novgorodsko zemljačestvo, ker je spadal k njemu tudi Petrograd s celo svojo gubernijo. Poleg tega je bilo zanimivo sibirsko zemljačestvo. Kavkaški in poljski dijaki imajo tu še sedaj nekake skupine; obstoja celo neka nemška korporacija. Barv in drugih znakov zemljačestva niso imela, ker ruski dijaki nimajo čuta za take več ali manj otročje reči in ker so že od leta 1885 uniformirani. V Jurjevu je več društev. Kaže se pa pri njih velik nemški vpliv. Vendar jim je od l. 1894, ko so tudi oni dobili uniforme, prepovedano pokazati se javno z društvenimi barvami in znaki. Imena društev so: Curonia, Estonia, Livonia, Fraturnitas Rigensis, Neobaltia, Lettonia. Izmed vseh je samo Curonia po bistvu zemljačestvo, ker sprejema samo kurlandske rojake.

Splošno pa se vidi, da ruska vlada s trdo roko tišči ob tla vse, kar bi se rado prosto gibalo in živelo. Tako morajo tudi dijaki v onih letih, ko imajo še mnogo zaupanja v svoj um in žele ves svet osrečiti s svojimi idejami, lepo tiho molčati ali pa v skrivnih društvih si iskati duška.

V.

Ženske visoke šole na Ruskem. Tekom 30 let, odkar se je pojavila v Rusiji v večji meri težnja žensk po višji izobrazbi in našla krepko podporo pri malem delu avnosti, ni imelo veliko prizadevanje za rešitev tega vprašanja vzpričo velikanskega nasprotstva v občinstvu skoro nikakih uspehov in je le polagoma napredovalo. Ko pa je zadnji čas ruska vlada prišla do mnenja, da je višja izobrazba žensk državna potreba, in je v to namenjene zavode vzela v svoje roke, potihniti so morali najhujši napadi časnikarjev in javnega mnenja. Sedaj je v Rusiji že troje višjih učilišč za ženske, za katerih izpopolnitev in dobro organizacijo skrbi vlada.

Najstarejša naprava te vrste so „ženski pedagoški kurzi“ ki nadaljujejo in završujejo gimnazijsko izobrazbo, a imajo v prvi vrsti pedagoškičen

značaj. Vzgojili so ti kurzi že stotine pedagogiček, ki so v svoji stroki dobro podkovanе teoretično in praktično, dočim so mnogi srednješolski učitelji v tem oziru na slabem, ker nimajo tem kurzom podobnih naprav. No, ta zavod nima pri občinstvu skoro nobenega ugleda kljub svojemu lepemu namenu, izobraziti ženske, ki bi po šolah in družinah pospeševale dobro vzgojo. Nekateri mislijo, da bi zavod pod imenom „ženski pedagogij“ bolj ugajal občinstvu.

Uspešnejši je razvitek drugega zavoda, petrograjskih „višjih ženskih kurzov“, ki uživajo energično podporo od strani občinstva, in so nameščeni v nalašč za to sezidanem poslopju, ki je dobro oskrbljeno z vsem in odgovarja najnovejšim zahtevam učne higijene. Prav tako je s posebnim internatom, v katerem imajo dijakinje stanovanje in hrano. Predavanja imajo visokošolski značaj.

Tretji za žensko višjo izobrazbo je „medicinski ženski inštitut“. Izmed vseh treh kategorij ima samo ta zavod tudi formulacijo visoke šole in je polnopraven z odgovarjajočimi napravami za moške. Ker nedostaja zdravnikov namerava vlada nastavlјati po deželi zdravnice.

Ti višji ženski zavodi pa nikakor ne zadostujejo želji žensk po višji izobrazbi, in pričakovati je, da se bodo hitro razvijali in množili, ako jim bo šla vlada še nadalje na roko. V Rusiji je namreč število ženskih, ki dobe srednjo izobrazbo, večje nego ono moških. Sedaj pa seveda še primanjkuje učnih sil, da bi so moglo ustreči vsem zahtevam po višji izobrazbi. Tem prej bo prišel čas, ko bodo morale ženske dokazati, da so popolnoma sposobne predavati višjo nauko ženskam. Pokazalo se bo ob jednom tudi, ali tiči sreča, za katero je ustvarjena ženska po svoji naravi kot ženska, v malem svetu družinskega življenja ali v velikem svetu učenjaške karijere. Izjeme pa bodo samo potrjevale pravilo. V.

Katoliški Obzornik. Slovenski narod je bil že od nekdaj reven na znanstvenih, modroslovnih razpravah. Prvi, ki je povzdignil prapor filozofije in se emancipiral tujih, zlasti nemških zistemov tr začel zidati na slovenski podlagi samostojno, bil je — dr. Mahnič. Dotlej Slovenci niso imeli nikakih filozofičnih razprav z malimi izjemami, ki so bile pa slovenskemu narodu le v škodo, ker so bile gola razmišljanja tujih modroslovcev, zlasti — francozkih enciklopedistov. Dr. Mahnič — da izpustimo na tem mestu velezaslužnega g. dr. Lampeta, čegar „Dušeslovje“ je poleg drugih njegovih del znamenit pojav v naši književnosti — je začel gojiti v Slovencih pravo filozofijo, jedino pozitivno in resnično krščansko filozofijo v svojem „Rimskem Katoliku“. — Ta list je prenehal. Na njegovo mesto je stopil „Katoliški Obzornik“. Bali smo se, da bo K. O. ostal zadaj za R. K.-om; saj se je odtegnil pisateljvanju dr. Mahnič. Vendar v drugem letu njegovega življenja moramo reči z veseljem, da ni ostal zadaj, temveč da ga je celo pretekel. K. O. je sedaj prva slovenska znanstveno-modroslovna revija.

R. Katolik je bil v prvi vrsti modrosloven list, ki je pred vsem kot modroslovec kritikoval nove pojave v svetu in na Slovenskem. K. O. presoja kot modroslovec in znanstvenik. Ne zadostuje več, da pobijamo materialiste z modroslovjem, temveč izviti moramo jim iz rok

močno orožje — znanstvo. Materijalisti so dobro uvideli, da jim ni mogoče braniti se z modroslovjem, zato so se vrgli z vso enerzijo na znanstvo, — katero so krstili za „eksaktno vedo“. In res, posrečilo se jim je z vztrajnim delom doseči marsikaj v prirodoslovni vedi. Povzdignili so jo res v višino. Toda vse to so storili največ zato, da bi našli dokaze za tajitev božjega bitja. A ni se jim posrečilo poslednje. Čim bolj se odpira priroda in njeno bistvo, tem več dokazov se nabira za božjo eksistenco. — In to pokazati svetu, uporabiti pridobitve v znanstvu za krščansko stvar, zidati na podlagi prave eksaktne vede, to je namen K. O—a. To nas srčno veseli, da imamo list, ki je res znanstven, čegar široke obzorje objema vsa polja modernega znanstva.

Naj omenimo ob kratkem imenitne članke in razprave v lanskem (1.) letniku. Jako temeljita, vsestransko dovršena in zanimiva je obširna študija dr. Kovačiča: Ob osemstoletnici križarskih vojsk. Ostro, logično pisan je radikalni članek urednika g. dr. Aleša Ušeničnika: Ut omnes unum sint. Socijalizem zastopa priznani naš krščansko-socijalni prvobornik dr. Krek. Začel je priobčevati fragmente iz socijologije, ki se odlikujejo po pisatelju lastni krepki jedrnatosti in korenitosti, ki pričajo o globokih študijah in poznavanju faktičnih razmer v delavstvu. V teh razpravah veje med strogim logičnim dokazovanjem in izvajanjem tako prisrčen duh človekoljubja, da se vidi, da so pisane z razumom in tudi s srcem.

Omeniti je treba dramatičen spis dr. J. Debevca: Liberalizem ali večni Žid. Ta drama zasluži, da bi posvetili v njeno proučevanje posebno študijo. Za danes naj zadostuje sledeče: po našem mnenju je ta drama proizvod, ki je prvi v slovenskem slovstvu v svojem skelečem sarkazmu. Cel proizvod je satira na liberalizem. In kaka satira! Mi smo občudovali veliko domišljijo pisateljevo in njegov originalni humor, ki prehaja tudi v žgoč sarkazem.

Slovstvene kritike pišeta dr. Aleš Ušeničnik in Evgen Lampe. Naloga je, ogledati si bližje naše slovenske naturaliste, in ker so ti epigoni francoskih i. dr. pisateljev, tudi te malo z blizu ogledati in se prepričati o resničnosti velike glorijske, katero si sami sebi in njih čestilci pridevajo. Zlasti je povdarjati na tem mestu spise dr. A. Ušeničnika. Tako temeljitih, logičnih razprav in kritik nima še slovensko slovstvo. Vsak stavek je samostalen v ideji in res velik užitek in prid ima čitatelj pri čitanju. Pisatelj pozna temeljito vso moderno literaturo, kar je velevažno v se danjem času za kritika. Konečno nam je še omenjati obširne razprave „Darvinizem“ našega delavnega tovariša in somišljenika A. B. Razprava se vleče skozi celi lanski v letošnji letnik in sloni na najnovejših modernih znanstvenih preiskavah in izkušnjah. Gradivo je ogromno, upošteva se veliko pisateljev na tem polju. Priznati se mora pisatelju temeljito proučevanje tega zanimivega vprašanja, kar pričujejo mnogobrojni citati. Delo je v svoji vrsti jedino v slovenskem jeziku. Veseli nas kot častilce znanstva in prirodne vede, da se je začelo v tem zmislu zidati med Slovenci.

Letošnjega letnika sta izšli dve številki. Omenjati je treba pred vsem sledeče razprave, ki so res izborna dela: V 1. številki, dr. Krek „Zgodovina delavskega varstva in zavarovanja v Avstriji“, dr. A. Ušeničnika

polemični študiji „Ves odgovor novostrujnikov“, in „Konfiteor novostrujnikov“. V 2. številki: dr. Krek: „Načelo gospodarskega liberalizma v razpadu“, in zlasti pa obširna estetično-kritična študija „Morala pa umetnost“. Ne bomo govorili mnogo o tej poslednji, vendar omenimo le, da naj bi se vsakdo, ki sodi katoliške kritike oziral na take njih spise kakor je ta razprava, potem bo sodba drugačna, kakor pa je navadno. Primerjaj slovenski svet le zagovore obeh naših struj in potem sodi, ne pa poprej!

H koncu pozivljamo naše dijaštvo, da se zanima za ta naš slovenski obzornik, da si ga tudi naroči, saj se naročnina za dijake zmanjša, ako se oglasijo pri upravnishvu. Š.

„Trojka“. Novostrujarji so trdno prepričani, da ne more v Slovencih priti kaj na svetlo v leposlovju, česar bi katoliški kritiki ne „obsojili na grmado“. No, evo je povesti, zoper katero nimajo katoliški kritiki ničesar, in ne samo to, temveč katero se lahko stavi s katoliškega stališča za vzgled, kako je treba obdelavati stvarino, ki je sama na sebi zlo, kakor n. pr. dvoboj. Mi ne priobčujemo navadno kritik, vendar v tem slučaju si ne moremo kaj, da bi ne izpregovorili nekoliko besedi o povesti „Trojka“. — Snov je vzeta iz dijaškega življenja. Glavnega junaka prav za prav ni v povesti, niti junakinje, temveč steber povesti je trojka dovro, Radivoj in dr. Vladimir. Pisatelj je naslikal tri tipe našega dijaštva, ki so menda najpogostejši. Jeden je trden, energičen in vstrajno zasleduje svoj cilj — dr. Vladimir. Drugi slab, nestalen, vendar v jedru Lober — Lovro. Tretji pa predstavlja ono kategorijo našega dijaštva, ki ji pravimo „stara hiša“. Napojen z modernim duhom, prepričan vsaj navidezno o stvareh, za katere ne ve nobenega dokaza, zraven tega šarlatan primae classis, kavalir in Bog ve kaj še vse. Ti tipi so najnavadnejši med dijaštvom. Slikani in karakterizovani so izborno. Jednotne ideje pač povest nima, vendar je polna lepih in dobrih idej. Te ideje pa so vtelesene v pristni realni snovi, tako da mora vsakdo, ki količkaj pozna naše življenje, pritrčiti, da se ni mogla povest naravno drugače vršiti in izvršiti. Dejanje je popolnoma neprisiljeno. Pisatelj je do skrajnosti objektivni in pusti junakom prosto voljo. Ako zasledujemo dr. Vladimira do konflikta z baronom Bergerjem, homo na prvi mah mnenja, da se ne bo dvobojeval, ker je krščanskega mišljenja in jurist. Vendar ko vidimo, da se vendar-le bojuje, se nam zdi to naravno, kajti veimo dobro, da je sedanji čas poln takega duha, ki je nazadnjašk, in da mora imeti človek kaj trdne nazore in skaino prepričanje, da se upre duhu časa in se celemu svetu po robu postavi. Dr. Vladimir je energičen mož in krščanskega mišljenja, no treba bi bilo še malo bolj energičnega. Njemu je podobno mnogo naših sovremenikov, ki se zovejo „krščanske“ in so prepričani o napačnosti in zlu dvoboja, vendar ko pride čas, da je treba žrtvovati kaj za prepričanje, tedaj se vržejo v naročje svetu. In posledice dvoboja je pisatelj popolnoma objektivno in resnično naslikal. Dr. Vladimir pade, mati zboli od žalosti itd. In kako izborno motivira prisatelj trditve svetnika, da je dvoboj nesmisel. Tu ni nobenega pridigovanja, tu je navaden pogovor in kako lahko se čita!

Sploh je mnogo takih pogovorov v povesti, v katerih se bojuje moderna veterinjaška breznačelnost s starim utemeljenim prepričanjem. Med ostalimi je drd. Radivoj Čuk izvrstno slikan. On je prototip naših „modernih“ kalinov. O vsem in vsakem govori, — ne dokaže nič, temveč pusti to drugim; danes je Schopenhauerijanec jutri kristjan itd. Kadar se gre za kožo drugim, je lev, kadar za njegovo — zajec. Cela povest je v respici izborna delo. Konec bi si želeli malo obširnejši, kajti bilo bi zlasti proti koncu še precej lepih prizorov. Povest je popolnoma realistična, toda ne „moderna“. In zato nas tem bolj veseli, da je pokazal pisatelj, kako se naj realizem umeva in upotrebi. Kak razloček med njegovim objektivnim slikanjem dvojoja in med kakim „modernim“.

Dà, ideje in misli katoliških kritikov niso neizpeljive, kakor vidite, — le znati je treba!

S.

Slovenskim abiturijentom. Abiturijentje! Zdaj, ko imate maturo že za seboj, ali jo bode v nekaj tednih imeli, prestajati morate — znano nam je po lastnih izkušnjah — usiljevanja od vseh strani. Boriti se imate sami s seboj, boriti s svojimi stariši itd. glede bodočnosti. Govoriti hočemo na tem mestu onim, ki so si že izvolili bodoči poklie v svetnih stanovih in so namenjeni bodoče leto na velike šole na Dunaju.

Ne mislite, da Vam podržimo sedaj kak sermon o Dunaju, o življenju in njega resnosti, ne, mi bi radi izpregovorili Vam le nekaj besedi, ki nam prihajajo iz srca v sočutju do svojih rojakov in tovarišev. Dobro vemo, kako bode pri vsaki priliki oblegani od agitatorjev različne vrste, ki Vas bodo hoteli na ta ali oni način spraviti v akademična društva. Govorili Vam bodo na dolgo o imenitnosti akademičnega društva, o izborni zabavi v krogu rojakov, zabavljali Vam bodo proti „Danici“, ki se nazivlja s ponosom slovensko katoliško akademično društvo. Njih stalna fraza je: „Danica“ nima pravice do obstanka, one ni slovenska, „Slovenija“ je jedina zastopnica slovenskega dijaštva na Dunaju. Dobro je nam znano, kake laži se trosijo o našem društvu med dijaštvom, da prodajamo svoje prepričanje, da smo neznačajni itd. Vse to bodo nam nasprotni agitatorji pogrevali in še mnogo več z namenom, Vas odvrniti od nas, navdati Vas s sovraštvom do nas in do stvari, ki jo zastopamo. Za take ljudi se ne brigamo in jih ne bomo posnemali. Govore tako, ker so njih načela taka, da jih res brez škode prodado.

Odkritosrčno, dragi tovariši, hočemo Vam le povedati, da ni tako, kakor se govori o nas tu in tam. Kdo smo mi „Danicarji“? Slovenski akademiki smo, izišli iz priprostih delavskih stanov slovenskih, ki menimo zavzemati možato kdaj svoja mesta v domovini. Kake nazore imamo? Mati naša nas je naučila prve besede izrekati: ata in mama — za tem pa moliti očenaš. Vcepila nam je vero v srce. Dokler smo bili še otroci in duševno še nerazviti smo verovali ne vprašaje — zakaj? Zdaj, ko smo se povzdignili do inteligence, smatramo vredno, da vprašamo: zakaj verujemo? In po študijah in opazovanju življenja, po izkušnjah dobrih in slabih tu v divjem valovanju življenja smo prišli do trdnega prepričanja, da je katoličanstvo jedino resnično in jedino rešilno za človeštvo. Na podlagi tega prepričanja pa moramo iti konsekvantno logično naprej. Mi

preziramo in pomilujemo ljudi, ki se imenujejo doma katoličane, zunaj v svetu pa se borijo v strahu pred občnim mnenjem proti katoličanstvu. Logika, konsekventnost! Mi priznavamo svoja katoliška načela kakor doma, ko se vlegamo spat in v cerkvi, ko zadoščamo zapovedim sv. cerkve, tako tudi konsekventno v javnosti, ko se gre za blaginjo človeštva, za narod. Ali je katoličanstvo resnično ali pa ni. Ako je, potem je resnično vedno in povsodi. Ako ni resnično, potem je največja nespamet storiti le pol koraka čez prag cerkve in poškopiti se z blagoslovljeno vodo. Mi smo jedino konsekventni.

Zato po smo meloštevilni, majhna peščica nas je, ki si upamo svoje prepričanje neustrašeno povedati vsakemu bodisi duhoven ali lajik. Dobro vemo, zakaj se gre: gre se za bitje ali ne-bitje slovenskega naroda. Zavedamo se slovenskega pokolenja, ker pa samo napivanje slovenskemu narodu nič ne koristi, hočemo biti praktični Slovenci, biti hočemo — socialisti. Spoznavajoč veliko gibanje v svetu med narodi, nečemo utoniti v tem valovanju, temveč pomagati hočemo po svojih močeh našemu ljudstvu do sreče s tem, da se pripravljamo vsestransko za bodoče delovanje.

S prepričanjem in ponosom pripadamo demokratičnemu gibanju in sicer gibanju — katoliške demokracije. Naše geslo je: prava svoboda! Tako mislimo najbolje zadostiti in pomagati slovenskemu narodu, ako smo dobri katoličani — Slovenci in — demokratje. Ta tri imena so rešilna za slovenski narod.

Torej taki so naši nazori, nazori „Danice“. Precej naših nazorov o življenju je razvitih v današnji številki v spisu o nevarnostih velikomestnega življenja, na kar posebej opozarjamo. —

Dobro vemo, da Daničarjev ne bo nikdar veliko. Nasprotniki katoliške ideje terorizujejo naše dijaštvo, da se celo tisti, ki se povsem z nami strinjajo, ne upajo stopiti v naše kolo. Malo nas je, — nasprotnikov in omahljivcev in oportunistov je mnogo, toda mi vztrajamo v svojih načelih, z železno logiko hočemo slediti svojim principom, ki so nam vsikdar sveti, zastopati hočemo proti vsakomur svoje ideje in — ne vrag nas ne bo ugonobil, ker borimo se za ideje sv. katoliške cerkve. Ne zmenimo se za klevetanje nasprotnikov, ki nimajo poguma nam v obraz povedati svoje misli, ne bojimo se nikogar — razen Boga.

Dragi tovariši! Ne silimo v Vas z nadležno agitacijo — kramarji nismo in svojih načel ne vsiljujemo nikomur in se to tudi ne da storiti — vendar Vam samo odkritosrčno rečemo, da nas bo srčno veselilo, ako pristopi kdo izmed Vas v naše kolo pod krov naše ljube „Danice“. Sprejeli ga bomo kot svojega brata in tem krepkeje bomo nadaljevali svoje delo, ko bomo uvideli, da nismo sami med slovenskim dijaštvom, ki si upajo priznavati očitno svoja katoliška in demokratična načela. Združimo se slovenski katoliški dijaki!

Daničarji.

Urednik: Anton Vadnal.

Upravnik: Pavel Valjavec.

Oblastem odgovorilu: Dr. Fr. Jankovič.

Tiskarna oo. mehitari-tov, Dunaj.